

جرایم^۱

پیام روشن فکر*، علی حسین نجفی ابرندآبادی**، پریسا روشن فکر***

مقدمه

مقاله پیش رو به وضعیت جرم در ایران اختصاص دارد و براساس ساختار تعیین شده برای گزارش‌های این مجموعه، از منظر اجتماعی و توسعه‌ای، به توصیف موضوع در بازه زمانی مقرر (دهه ۱۳۸۰، فاصله سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۷ شمسی) می‌پردازد. بر این اساس، پس از مروری بر تعاریف و مبانی نظری موضوع، وضعیت جرم از منظر مقایسه‌ای در مقیاس جهانی و با توجه به شاخص‌های آن در سایر کشورها مورد توجه قرار می‌گیرد. گزارش نیم‌نگاهی هم به سیاست‌ها و برنامه‌های مرتبط در دوره تعیین شده دارد. در ادامه، داده‌های قابل دسترس مرتبط با برخی جرایم در ایران توصیف و

وضعیت گروه‌های خاص (زنان و کودکان) از منظر این شاخص‌ها بررسی می‌شود. سرانجام با مقایسه وضعیت ایران و سایر کشورهای جهان و جمع‌بندی یافته‌ها و ارائه چشم‌اندازهای پیش رو گزارش خاتمه می‌یابد.

کمبود آمار و اطلاعات قابل دسترس در مورد جرم در ایران و

۱. به دلیل پیش‌بینی گزارش‌های مستقلی در همین مجموعه با موضوع اعتیاد و مواد مخدر، تن‌فروشی، و خشونت و قتل، این گزارش به برخی از این جرایم نمی‌پردازد.

* کارشناس ارشد برنامه‌ریزی رفاه اجتماعی

** دکترای حقوق و جرم‌شناسی، عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی (ناظر گزارش)

*** کارشناسی ارشد روابط بین‌الملل

دشواری مقایسه شاخص‌های ایران با جهان باعث شده تا کمتر گزارشی — ولو توصیفی — از وضعیت و روند جرایم در کشور خصوصاً در چشم‌انداز جهانی وجود داشته باشد و پژوهش‌های بیشتری در این زمینه ضروری می‌نماید.

۱. تعاریف

۱.۱. جرم

واژه crime (جرم) ریشه در واژه لاتینی cerno (من تصمیم می‌گیرم، من قضاوت می‌کنم) دارد. کلمه لاتینی crīmen در اصل به معنی اتهام (فریادی از پریشانی و زجر) بوده است (Klein, 1971) در دانشنامه نیوورلد (NWE, 2008) آمده است: «جرم عموماً عملی عامدانه است که در قانون منع شده و منجر به زیان، خسارت، آسیب فیزیکی یا دیگر اشکال آسیب می‌شود و ممکن است نسبت به یک یا چند نفر صورت گیرد. جرم‌انگاری اعمال مختلف در طول تاریخ تغییر کرده و هنوز هم در میان فرهنگ‌ها و ملل مختلف در حال تغییر است.» جرم را می‌توان از دیدگاه حقوقی یا هنجاری بررسی کرد.

تعریف حقوقی^۱ یا از حقوق عرفی^۲ آغاز می‌شود یا از تعاریف مدون / موضوعه‌ای که در قوای مقننه حکومت‌ها در قالب قوانین

1. legalistic

2. common law

منتقد مانند نئومارکسیست‌ها و فمینیست‌ها را که در پی ایجاد حوزه‌ای مطالعاتی مستقل از جرم‌شناسی بودند به خود جلب کرد.^{۱۱} این گروه علاقه‌مندند آسیب‌هایی را بررسی کنند که بر زندگی افراد تأثیر می‌گذارند و مجرمانه تلقی نمی‌شوند یا به‌ندرت جرم‌انگاری شده‌اند، مانند فقر و بیکاری (Hillyard et al., 2004).

۲.۱. جرم در فقه و قانون مجازات اسلامی

واژه جرم و مشتقات آن (مجرمان، اجرموا، یجرمنکم، تجرمون، اجرمنا، ...) بیش از ۶۰ بار در قرآن آمده، و اصولاً بر همان مفهوم لغوی جاری است که به معنای کسب و کار زشت باشد (طباطبایی، ۱۳۹۰/۱۰). در گزارش کنفرانس حقوق کیفری اسلامی در جدّه، در تعریف جرم چنین آمده است: جرم در اصطلاح شرعی عبارت است از فعل یا ترک فعل (یا قول یا ترک قول) که اسلام انجام یا ترک آن را واجب یا حرام دانسته، و برای آن مجازات دنیوی یا عقوبت اخروی تعیین کرده است (افراسیابی، ۱۳۶۴/۱).

جرم در قرآن، و به تبع آن در فقه اسلامی، عبارت است از انجام دادن فعل یا ابراز قولی که شارع مقدس منع کرده است. به عبارت دیگر، افعال و اقوالی جرم تلقی می‌شوند که مغایر با احکام یا اوامر و نواهی باری تعالی باشند. «يَجْرِمَنَّكُمْ» در آیه دوم از سوره مائده و نیز لفظ «مجرمین» در آیه چهل و هفتم از سوره قمر ناظر بر اعمال و رفتار زشت کسانی است که در گمراهی به سر می‌برند. همین معنا را می‌توان از آیاتی استشهد کرد که در باب انواع جرایم مشمول قصاص نفس، قصاص عضو، دیه، حد زنا، حد قذف، و حد سرقت در قرآن کریم وارد شده است (ولیدی، ۱۳۷۲: ۱۳).

در قانون مجازات اسلامی، از جرم یک تعریف فنی ارائه شده است، و فقط در ماده ۲ آن در بیان اوصاف جرم آمده است: «هر فعل یا ترک فعلی که در قانون برای آن مجازات تعیین شده باشد جرم تلقی می‌شود.»

۲. رویکرد نظری: جرم، امنیت و توسعه

با مرور منابع و متون در زمینه ارتباط میان توسعه اقتصادی و

تصویب می‌شود. گرچه جرم عبارت است از هر فعل یا ترک فعل خلاف قانون که به دست دولت مجازات می‌شود، ولی این نوع نگرش به جرم ساده‌انگارانه است که بگوییم چون قانون چنین تعریف می‌کند، پس فلان عمل یا ترک عمل مجرمانه است.

در تعریف هنجاری^۱، جرم رفتاری منحرفانه^۲ تعریف می‌شود که هنجارهای اساسی رایج یا استانداردهای غالب فرهنگی جامعه را نقض می‌کند. این رویکرد واقعیات پیچیده‌ای را که پیرامون مفهوم جرم وجود دارد مد نظر قرار می‌دهد و در پی آن است که دریابد چگونه تغییر اوضاع و احوال اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و روان‌شناختی می‌تواند تعریف کنونی جرم و اشکال پاسخ‌های حقوقی و کیفری و ضمانت اجرایی را تحت تأثیر قرار دهد (Yogis and John, 2003).

در علوم اجتماعی، مفاهیمی همچون مسائل اجتماعی^۳، آسیب‌های اجتماعی^۴، انحرافات اجتماعی^۵، ناهنجاری اجتماعی^۶، جرم و بزهکاری^۷ چنان درهم‌تنیده‌اند که تمیز و تفکیک آنها دشوار و توأم با محدودیت است زیرا غالباً ویژگی‌های مشترک و خصیصه‌های نزدیک به هم دارند، از جمله ماهیت اجتماعی آنها، نامطلوب و ناخوشایند بودن آنها، تأثیرگذاری شرایط زمان و مکان در آنها، و پویایی آنها.

دیدگاه‌های انتقادی جدیدی در نقد جرم‌شناسی و مفهوم جرم مطرح شده است، مثل زمیولوژی^۸ که به نحوی مطالعه آسیب‌ها و زیان‌های اجتماعی است. زمیولوژی از ریشه لاتینی zemia به معنی زیان (harm) است (Hillyard et al., 2004).

برخلاف آسیب‌های با «منشأ فردی» مثل دزدی، مفهوم زیان اجتماعی^۹ یا لطمه اجتماعی^{۱۰} آسیب‌هایی را دربرمی‌گیرد که «به دست دولت‌ها و شرکت‌ها» وارد می‌شود (Schwendinger and Schwendinger, 1970). این دیدگاه توجه برخی آکادمیسین‌های

1. normative
2. deviant behavior
3. social problems
4. social pathologies
5. social deviance
6. social abnormality
7. delinquency
8. zemiology
9. social harm
10. social injury

11. *Crime, Law and Social Change* 48 (2007): 1-2.

اجتماعی هر جامعه و وقوع جرم، می توان روابط مختلفی را مد نظر قرار داد. در این گزارش به سه شکل از این روابط پرداخته می شود:

- جرم به عنوان مانع توسعه
- جرم به عنوان یکی از پیامدهای توسعه
- توسعه متوازن و عادلانه به عنوان ابزار پیشگیری از جرم.

۱.۲. جرم به عنوان مانع توسعه

تحقیقات بسیاری نشان می دهند که جرم یکی از موانع توسعه در جوامع توسعه نیافته و در حال توسعه است (Londoño and Guerrero, 1998; Fajnzylber et al., 2001; UN, 2007). دلایل بسیاری برای چنین ارتباطی مطرح شده که می توان آنها را در چند دسته کلی به شرح زیر جای داد:

- جرم سرمایه انسانی و اجتماعی را از بین می برد (تأثیر جرم بر جامعه): بانک جهانی سرمایه اجتماعی را برای توسعه لازم و اساسی می داند (Knack and Keefer, 1997) و جرم می تواند سرمایه اجتماعی را از بین ببرد (Moser and Holland, 1997). جرم مانع دسترسی به فرصت های آموزشی و شغلی موجود می شود و این امر انباشت سرمایه را با مانع روبه رو می کند (UN, 2007). هزینه فرصت های زیادی در زندگی هایی که بر مبنای خودداری از آسیب پذیری در برابر جرم طراحی شده اند وجود دارد. برخی افراد از بیرون رفتن در شب یا استفاده از وسایل حمل و نقل عمومی خودداری می کنند که ممکن است دسترسی به موقعیت های پر بازده یا فرصت های آموزشی را محدود کند (UNODC, 2007b).
- هزینه های انسانی جرایم خشونت بار مانع توسعه است: سازمان جهانی بهداشت در سال ۲۰۰۴ گزارشی در زمینه تأثیرات اقتصادی خشونت های بین افراد منتشر کرد که در آن، با اسناد و ارقام، تأثیر اقتصادی در معرض خشونت قرار گرفتن بر افراد، و نیز تأثیر خشونت بر سایر بخش های اقتصادی را بررسی کرده بود (Waters et al., 2004). این گزارش بیان می کند که تجربه جرم خشونت بار به طرق مختلف موجب وارد آمدن خسارات مالی مستقیم و

غیرمستقیم بر قربانیان آن می شود. این هزینه ها شامل فقدان بازدهی به دلیل مرگ یا جراحت، هزینه های پزشکی و خدمات حقوقی، و نیز خسارات غیرمادی مانند از دست رفتن سرمایه انسانی و تبعات روانی می گردد که بر بزه دیده بار می شود (WHO, 2004).

- جرم برای کسب و کار مضر است (تأثیر جرم بر اقتصاد): جرم از راه های مختلفی بر اقتصاد تأثیر می گذارد. از یک سو، سرمایه گذاران جرم را نشانه بی ثباتی اجتماعی می بینند و از سوی دیگر، هزینه انجام کار بالا می رود. وقتی کشوری برای نیروهای ماهر خود امن نباشد، معمولاً برای سرمایه گذاری خارجی و داخلی هم امن محسوب نمی شود؛ و در نهایت صاحبان سرمایه و پول، چه داخلی باشند چه خارجی، مکان امن تری را برای سرمایه گذاری پیدا می کنند (UNODC, 2005, 2007). براساس نتایج پیمایش سال ۲۰۰۵ بانک جهانی در ۵۳ کشور در مورد جدی ترین موانع کسب و کار، جرم مانع عظیمی بر سر راه کسب و کار است (Ferreira and Walton, 2005).
- جرم مدیریت را ناکارآمد می کند (تأثیر جرم بر مدیریت): شاید مخرب ترین تأثیر جرم بر رابطه شهروندان و دولت باشد. اساسی ترین وظیفه دولت تضمین امنیت شهروندان است. وقتی دولت ناتوان از انجام این وظیفه باشد یا در جرم دست داشته باشد، بسیاری از شهروندان مردم سالاری را جدی نمی گیرند. بی اعتمادی مردم به دولت و نبود حس مشارکت از جهات زیادی بر توسعه تأثیر می گذارد. برای مثال، مالیات پرداخت نکردن ثروتمندان با پرداخت رشوه و کار کردن فقرا در بازار سیاه و عدم ثبت مشاغل بر اقتصاد و در نتیجه بر توسعه کشورها تأثیر می گذارد. اما ناکامی دولت در حفظ امنیت به ویژه در کشورهایی که تازه به دموکراسی رسیده اند مشکل ساز می شود. مردم این کشورها معمولاً افزایش آمار جرم را به حمایت های قانونی بی رویه نسبت می دهند در حالی که این افزایش می تواند تنها یک بازی آماری باشد زیرا در نظام دموکراتیک مردم راحت تر اعلام جرم می کنند، دولت بیشتر جرایم را ثبت می کند و رسانه ها آزادانه تر در این مورد گزارش می دهند و می نویسند. اما در هر صورت، بی قانونی ای که در این

شرایط به چشم می‌آید فقدان حکومت اقتدارگرا را در نظر بسیاری برجسته می‌سازد و مردم را برمی‌انگیزد که خواستار مداخله نظامی و پلیسی شوند زیرا معمولاً گفته می‌شود دیکتاتوری نظامی در مقابله با جرم مؤثرتر عمل می‌کند و سخت‌گیری و شدت عمل کیفری این نظام‌ها، که عموماً توأم با عدم رعایت حقوق بشر خواهد بود، ترس را در دل مجرمان بالقوه می‌کارد، در حالی که دولت‌های دموکراتیک در این زمینه ضعیف عمل می‌کنند. در این میان، سیاستمدارانی که در رژیم سابق فعال بوده‌اند حداکثر استفاده را از موقعیت می‌برند.

در طرح نظرسنجی عمومی امریکای لاتین^۱ در سال ۲۰۰۴، پیمایش‌هایی در خصوص بینش مردم نسبت به دموکراسی اجرا شد که این نتیجه شگفت‌آور را داشت که در میان مردم این کشورها، حسرت نبود (نوستالژی) یک حکومت اقتدارگرا به دلیل احساس رو به افزایش ناامنی وجود دارد. از میان بیش از ۱۶۰۰ نفر که در پاناما رأی دادند، ۱۶ درصد بازگشت ارتش را به بقای رژیم وقت ترجیح می‌دادند و ۴۳ درصد کودتای نظامی را در شرایط فساد و ۴۰ درصد در شرایط شیوع جرم قابل توجیه می‌دانستند (Pérez and Gandaseguel, 2005). این در حالی است که پاناما در میان کشورهای امریکای لاتین از یکی از دموکراتیک‌ترین نظام‌های حکومتی برخوردار است. نتایج این تحقیق زنگ خطری برای دولت‌های منطقه و رهبران سیاسی بود که جرم و فساد می‌تواند حمایت از نظام سیاسی و دموکراسی را کاهش دهد (ibid.: 53). از دیگر آثار جرم بر مدیریت آن است که باور این عقیده که جرم پدیده‌ای غیرقابل کنترل است معمولاً منجر به اندیشه ناکارآمدی پلیس می‌شود. در چنین شرایطی، سازوکارهای دفاع شخصی افزایش می‌یابد و برقراری عدالت و نظم از دست دولت خارج و به افراد واگذار می‌شود که این پدیده خشونت و ناامنی را در جامعه بالا می‌برد.

۲.۲. جرم به عنوان یکی از پیامدهای توسعه

یکی از محورهای اصلی تحقیقات جرم‌شناسی بررسی تأثیرات تغییرات اقتصادی- اجتماعی ناشی از صنعتی شدن و شهری شدن بر الگوهای جرم است (Jones, 1985; Shelly, 1981). مدرنیزاسیون منجر به این نگرش فرهنگی می‌شود که پیشرفت، فردگرایی و کارآمدی را افزایش می‌دهد (Eisenstadt, 1966; Lerner, 1958). مطالعات جامعه‌شناختی و تاریخی نشان می‌دهد که صنعتی و شهری شدن سریع اروپا منجر به افزایش نرخ جرم در کشورهای این قاره شد (Shelly, 1981; Zehr, 1981). مطالعات بین‌فرهنگی زیادی در طی دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ صورت گرفته که تمرکز آنها بر رابطه صنعتی شدن و شهری شدن، که منجر به مدرنیزاسیون می‌شود، و آثار آنها بر میزان و الگوهای جرم است.^۲ انتقاد عمده‌ای که به تحقیقات بین‌فرهنگی جرم‌شناسی شده این است که مفاهیم غربی کشورهای توسعه‌یافته را تعمیم می‌دهد (Horton and Platt, 1983; Sumner, 1982). دو دیدگاه نظری در این زمینه مطرح شده است:

- یک فرضیه کلی وجود دارد مبنی بر اینکه توسعه اقتصادی- اجتماعی بر الگوها و میزان رفتارهای مجرمانه اثر می‌گذارد (Shelly, 1981; Webb, 1972). مبنای این فرضیه مفاهیم نظری خاص مانند نظریه بی‌هنجاری^۳ است (Durkheim, 1947; Martindale, 1960; Merton, 1957).
- دیدگاه نظری مرتبط دیگر مفهوم عقب‌ماندگی فرهنگی^۴ است (Ogburn, [1923], 1964). عقب‌ماندگی فرهنگی در جوامعی اتفاق می‌افتد که توسعه اقتصادی گسترده‌ای را تجربه می‌کنند که در جریان آن، فرهنگ مادی به سرعت تغییر می‌کند، در حالی که سرعت تغییر فرهنگ انطباقی (تطبیقی) بسیار کمتر است. آگبرن (1923: 333)

2. Archer and Gartner, 1984; Bennett, Shelly and Baxter, 1984; Cavan and Cavan, 1968; Clinard and Abbott, 1973; Hansman and Quigley, 1982; Kick and Lafree, 1985; Krohn, 1978; Krohn and Wellford, 1977; Lafree and Kick, 1984; McDonald, 1976; Messner, 1982, 1986; Quinnet, 1965; Rahav, 1984; Rahav and Jaamdar, 1982; Shichor, 1985; Wellford, 1974; Wolf, 1971

3. anomie

4. cultural lag

1. The Latin American Public Opinion Project

این بحث بر عوامل برانگیزاننده جرم (فقر، بیکاری، فقدان آموزش و...) و تأثیرات مثبت توسعه در رفع این عوامل متمرکز است. نابرابری و فقر می‌تواند بزرگ‌ترین انگیزه جرم و خشونت باشد. این رابطه مستقیم و غیرمستقیم است. مستقیم به این شکل که جرم با افزایش فقر و نابرابری پرسودتر می‌شود، و غیرمستقیم به دلیل هزینه‌هایی که باید جامعه برای بازدارندگی از جرم صرف کند (Bourguignon, 1999).

برخی از محققان پیامدهای وجود نابرابری شدید در یک جامعه فرضی را برای ثبات سیاسی و صلح اجتماعی بررسی کرده‌اند، و نیز این مسئله را که فاصله گرفتن از چنین الگویی (توسعه عادلانه) چقدر برای رفاه و رشد اجتماعی کنونی مضر است (Perrotti, 1996). شواهدی هرچند قابل بحث در خصوص وجود چنین رابطه مستقیمی میان نابرابری و توسعه وجود دارد. در مورد موقعیت‌هایی که نابرابری و فقر، از طریق جرم و رشد فعالیت‌های غیرقانونی، به جای خشونت‌های جمعی، خشونت‌های شخصی تولید می‌کند تحقیق کمتری صورت گرفته است، اما مطالعات مربوط به اقتصاد جرم در کشورهای توسعه یافته بر نقش فقر و نابرابری در توضیح تفاوت‌های میزان بزهکاری تأکید دارند (Ehrlich, 1973). مباحثی نیز در طراحی شهری، معماری و طراحی محیطی، و مدیریت حمل و نقل در خصوص تأثیر نحوه برنامه‌ریزی شهری و توسعه کالبدی بر کنترل جرم مطرح شده است (برای نمونه، رک. عامری سیاهویی، ۱۳۸۷).

مدیریت رشد می‌تواند نقش مهمی در پایین نگه داشتن نرخ جرایم داشته باشد. در تحقیقی در کارولینای شمالی، پژوهشگران مشاهده کردند که چگونه ساختار خیابان^۴ بر نرخ جرایم علیه اموال تأثیر دارد.^۵ محققان دریافتند که جرم بیشتر در مناطقی با دسترسی آسان به جاده، خصوصاً در جاهایی که املاک تجاری غالب‌اند، اتفاق می‌افتد. در مقابل، در نواحی دارای محدوده‌های پرتراфик و سایر ویژگی‌هایی که مانع از رفت و آمد سریع وسایل نقلیه می‌شود جرم کمتر اتفاق می‌افتد. آنان همچنین دریافتند که احتمال وقوع

نتیجه‌گیری می‌کند که «جرم به وضوح شاخص عدم انطباق میان طبیعت انسانی و فرهنگ است».

هارتنگل و میزانوندین (Hartangel and Mizanuddin, 1986) همبستگی مثبتی میان نرخ جرم و سنجه‌ها و شاخص‌های مختلف مدرنیزاسیون یافتند. این همبستگی خصوصاً میان مدرنیزاسیون و جرایم علیه اموال^۱ واضح است، در حالی که ارتباط میان مدرنیزاسیون و جرایم خشونت‌بار کمتر و همبستگی میان آنها عموماً منفی است. در تحقیق شیکور^۲ در سال ۱۹۹۰ در ۴۴ کشور، الگوهای بین فرهنگی جرم و رابطه آنها با توسعه در یک سطح تجمعی^۳ تحلیل شده است. مبنای تحلیل تغییرات اجتماعی-اقتصادی است که به درجه خاصی از بی‌هنجاری و مشکلات انطباق افراد با وضعیت در حال تغییر فرهنگ می‌انجامد (Ogburn, 1923) که فرصت‌ها و موقعیت‌های بیشتری برای ارتکاب جرم به وجود می‌آورد. برای سنجیدن این تغییرات، تحقیق در سه دوره زمانی مختلف انجام گرفته (۶۸-۱۹۶۷ / ۷۳-۱۹۷۲ / ۷۸-۱۹۷۶) که جنبه طولی به تحقیق می‌دهد. یافته‌ها نشان داد که نرخ قتل با شاخص‌های مدرنیزاسیون همبستگی منفی دارد، در حالی که سرقت و نرخ کلی جرایم رابطه مثبتی با این شاخص‌ها دارد. در همبستگی میان الگوهای جرم و شاخص‌های اقتصادی-اجتماعی نوساناتی وجود داشت. سرقت بیشترین و قتل کمترین همبستگی را با متغیرهای اقتصادی-اجتماعی داشتند. این یافته‌ها نشان می‌دهد که سرقت گزارش شده شاخص قوی‌تری برای مدرنیزاسیون است تا قتل که شاخص فقدان مدرنیزاسیون است (Shichor, 1990). توجیهاتی برای این یافته‌ها ابراز شده است. برای مثال، توسعه اقتصادی دارایی‌های مادی را بیشتر می‌کند و با تأکید فرهنگی بیشتری بر تملک این دارایی‌ها همراه است، و افزایش جرایم علیه اموال نتیجه طبیعی چنین افزایشی است (Moore, 1965).

۳.۲. توسعه متوازن و عادلانه به عنوان ابزار پیشگیری از جرم

4. street layout

5. "Exploring Accessibility Versus Opportunity Crime Factors", *Sociation Today* 1/1, available at: <http://www.ncsociety.org/sociationtoday/raleigh.htm>

1. property crimes

2. Shichor

3. aggregated

تهاجم (تعرض)^۲

در پیمایش روند جرم^۳ (موج دهم)، تهاجم به معنای حمله فیزیکی علیه بدن دیگری است که شامل ضرب و جرح هم می‌شود اما هتک حرمت^۴ را دربرنمی‌گیرد (UNODC, 2010). نیمی از ۸۰ کشوری که اطلاعات مربوط به تهاجم را در اختیار تحقیق قرار دادند اعلام کردند که این تعریف استاندارد را اعمال می‌کنند. با وجود این، اعمال تعریف استاندارد قابلیت قیاس را تضمین نمی‌کند. تفاوت زیادی در تهاجمات ثبت‌شده پلیس میان اقیانوسیه، افریقای غربی، مرکزی و جنوبی و آمریکای شمالی با آسیا، اروپای شرقی و جنوب شرقی وجود دارد. اروپای غربی و مرکزی در میانه این طیف قرار دارند. در افریقای غربی، مرکزی و جنوبی بالاترین نرخ تهاجمات شدید ثبت شده (نزدیک به ۵۰ درصد تهاجمات ناحیه)، در حالی که در اقیانوسیه، از هر ۱۰ تهاجم، ۹ مورد ساده بوده است. تفاوت میان زیرنواحی اروپایی، که در تهاجمات به طور کلی بسیار زیاد بوده، در تهاجمات شدید به میزان قابل توجهی کمتر می‌شود. در اروپای شرقی و جنوب شرقی، تهاجمات ساده ثبت‌شده پلیس زیاد نیست اما در اروپای غربی و مرکزی، ۹۰ درصد تهاجمات ساده‌اند.

با توجه به پیمایش‌های اجراشده، تفاوت میان تهاجم و تهدید در آمریکای شمالی و اروپای غربی و مرکزی کم و ارقام مربوط به اقیانوسیه کمی بیشتر است. متأسفانه آخرین پیمایش‌های بین‌المللی تنها در این نواحی بوده‌اند (van Dijk et al., 2007: 81).

تجاوز^۵

در پیمایش روند جرم، تجاوز به عنف چنین تعریف شد: تعامل جنسی بدون رضایت معتبر فرد مقابل. از هر ۳ کشور شرکت‌کننده در پیمایش دهم، ۲ کشور اعلام کردند که می‌توانند از این تعریف پیروی کنند. از آنجا که تجاوز به‌ندرت به پلیس گزارش می‌شود، تعداد تجاوزهای ثبت‌شده نسبتاً کم است. عامل بیشتر تجاوزها مردان هستند و زنان قربانی‌اند. در قانون مجازات بسیاری از کشورها تعریف جرم به لحاظ جنسیتی خنثی است اما تعدادی از کشورها اعلام کردند که چون در قانون مجازاتشان این جرم تنها

جرایم علیه اموال با افزایش تعداد خانه‌ها در خیابان که فرصت ارتکاب جرم را افزایش می‌دهد بیشتر می‌شود و در خیابان‌هایی که بیشتر مالک‌نشین‌اند کمتر است. البته نتایج این تحقیق جهانی نیست. تحقیقی دیگر در ایروینگ تگزاس نشان داد که نرخ وقوع جرایم بیشتر با عوامل اجتماعی و اقتصادی و نه تراکم جمعیت مرتبط است.^۱ محققان به‌ویژه دریافتند که نرخ بالای جرایم با نرخ بالای فقر، بیکاری یا سوءاِشغال، تحصیلات پایین و بزرگی خانه ارتباط دارد. این تحقیق همچنین نشان داد که برخی جرایم با نوع کاربری زمین رابطه قوی دارد.

۳. وضعیت دیگر کشورها

۱.۳. جرایم

در آخرین بررسی انستیتو پیشگیری و کنترل جرم اروپا و دفتر مواد مخدر و جرایم سازمان ملل متحد در مورد نرخ غالب و روند ارتکاب پنج جرم پرسابقه (تهاجم، تجاوز، دزدی، ورود غیرقانونی، و دزدی وسایل نقلیه)، آمار در کل نشان می‌دهد که جرایم ثبت‌شده علیه اموال، ورود غیرقانونی به املاک، و سرقت وسایل نقلیه موتوری کاهش یافته است. تجاوز و دزدی به میزان بسیار اندکی افزایش یافته، ضرب و جرح افزایش قابل توجهی پیدا کرده و میزان متوسط آدم‌ربایی تغییری نکرده است (Harrendorf et al., 2010).

تفاوت زیاد جرایم در میان نواحی و کشورهای مختلف این گزارش می‌تواند تا اندازه‌ای ناشی از جرم‌انگاری متفاوت، میزان کارایی نظام قضایی و شیوه‌های ثبت باشد. جدیدترین داده‌ها از اروپای غربی، آمریکای شمالی و اقیانوسیه است. کشورهای کمتری نیز از آمریکای لاتین و افریقا در دست بررسی هستند اما، با وجود اطلاعات بسیار محدود، می‌توان دید که وقوع جرم در این نواحی زیاد است. در آسیا سطح جرایم ثبت‌شده پایین‌تر از سایر نواحی است. در ادامه، به برخی جزئیات مربوط به آمار جرایم می‌پردازیم.

2. assault

3. crime trends survey

4. indecent assault

5. rape

1. The Real Picture of Land-Use Density and Crime: A GIS Application, available at:

<http://gis.esri.com/library/userconf/proc00/professional/papers/PAP508/p508.htm>

تقسیم‌بندی، جرایم به ترتیب اهمیت از کم به زیاد شامل خلاف، جنحه و جنایت می‌شوند)، ۵۹ درصد کشورها نیز اعلام کردند که ربودن همراه با خشونت را سرقت می‌دانند.

روند سرقت در ۳۵ کشور به آرامی در حال افزایش است (جدول ۲). به نظر می‌رسد این روند هم‌راستا با روند تهاجم باشد: هر دو در دوره ده‌ساله مطالعه افزایش یافته‌اند.

جدول ۲. میانگین شاخص سرقت به ازای ۱۰۰ هزار نفر و شاخص روند بر مبنای سال ۱۹۹۶ در جهان

تجاوز (n = ۳۵)	۱۹۹۶	۲۰۰۱	۲۰۰۶
میانگین	۴۹	۵۶	۶۰
روند	۱۰۰	۱۱۵	۱۲۲

دزدی / ورود غیرقانونی به ملک غیر به قصد سرقت^۵ (هتک حرمت برای ارتکاب سرقت)

دزدی در معنای «دسترسی یافتن به یک قسمت سربسته ساختمان یا دیگر متعلقات آن، با استفاده از زور و به قصد ربودن اشیاء» به کار رفته است. در مورد ورود غیرقانونی، آمارها دزدی از کارخانه، مغازه، دفتر، تأسیسات نظامی، یا دزدی با استفاده از کلید قلابی را شامل می‌شود و، در مقابل، دزدی از ماشین، کانتینر، ماشین‌های خودکار فروش^۶، پارکومتر، و سرقت از مزارع یا پادگان‌های محصور را دربرنمی‌گیرد. از بین ۷۱ کشور، ۴۱ درصد اعلام کردند که می‌توانند از تعریف پیروی کنند. در تعریف، ورود غیرقانونی به منازل برای سرقت^۷ از ورود غیرقانونی به طور کلی متمایز نمی‌شود. ورود غیرقانونی به منازل شاخص مهمی در امنیت است زیرا مانند جرم علیه اشخاص است. براساس کتاب مرجع اروپایی^۸، در بیشتر کشورها، ورود غیرقانونی علیه شرکت‌ها و کسب و کار است (Aebi et al., 2006).

بالاترین نرخ ورود غیرقانونی متعلق به اقیانوسیه (به‌ویژه استرالیا و نیوزیلند) است. امریکای شمالی، کانادا و ایالات متحده، نیز افریقای جنوبی، سوازیلند و زیمبابوه، و همچنین کشورهای اروپای

علیه زنان تعریف شده، نمی‌توانند از تعریف استاندارد پیروی کنند. افریقای جنوبی، اقیانوسیه و امریکای شمالی بالاترین نرخ ثبت‌شده تجاوز را دارند و آسیا پایین‌ترین را. تفاوت میان نواحی زیاد است و قابلیت مقایسه محدود زیرا بسیاری از آمارهای مربوط به کشورهای در حال توسعه قدیمی هستند. برای مثال، در آخرین پیمایش روند جرم، داده آماری در مورد افریقای جنوبی وجود ندارد.

تفاوت میان نرخ تجاوز در کشورها در بالاترین چهارک^۱ زیاد است که نشان‌دهنده تعریف وسیع از این جرم است.

تجاوز در کانادا و ایالات متحده در ۱۹۹۶ بیشترین رواج را داشته اما در ۲۰۰۶ کاهش یافته در حالی که در سایر کشورهای افزایش یافته است. در پایین‌ترین چهارک کشورهای توسعه‌یافته نیستند و برخی کشورهای در حال توسعه نرخ تجاوز گزارش‌شده نزدیک به صفر دارند و برخی نیز درگیر جنگ بوده‌اند که نرخ تجاوز در آنها قابل ثبت به صورت قیاس‌پذیر با سایر کشورها نیست. در مجموع، روند تجاوز در حال افزایش است (جدول ۱).

جدول ۱. میانگین شاخص تجاوز به ازای ۱۰۰ هزار نفر و شاخص روند بر مبنای سال ۱۹۹۶ در جهان

تجاوز (n = ۴۹)	۱۹۹۶	۲۰۰۱	۲۰۰۶
میانگین	۵/۳	۵/۸	۶/۸
روند	۱۰۰	۱۱۰	۱۲۹

سرقت مشدد^۲ (همراه با آزار و اذیت/ با اعمال زور)

سرقت یکی از جرایم علیه اموال است که همراه با خشونت یا تهدید به خشونت باشد. این جرم در گزارش دهم پیمایش روند جرم این‌گونه تعریف شده است: ربودن مال از فرد با غلبه بر مقاومت از طریق زور یا تهدید به اعمال زور. سرقت شامل کیف‌قاپی و سرقت از طریق خشونت^۳ می‌شود. در این پیمایش، دوسوم کشورها قادر به اعمال تعریف بودند. از میان کشورها، ۵۴ درصد کیف‌قاپی را مشمول تعریف می‌دانستند، برخی جرم علیه میزان (مبلغ) معینی را تنها «خلاف»^۴ می‌دانستند (در یک

5. burglary/ housebreaking

6. vending machine

7. domestic burglary

8. European sourcebook

1. quartile

2. robbery

3. theft with violence

4. misdemeanor

توسعه یافته (بالاترین ربع) و در حال توسعه (پایین ترین ربع) بسیار زیاد است. همچنین گروه و نوع سرقت وسایل نقلیه ممکن است در قسمت های مختلف جهان متفاوت باشد. برای مثال، سرقت موتورسیکلت در کشورهای در حال توسعه احتمالاً رایج تر از کشورهای صنعتی است.

داده ها در بیشتر کشورها کاهش نرخ را در سال های ۲۰۰۰ و بعد از آن نشان می دهد (جدول ۴). براساس پیمایش ها، سرقت ماشین به آرامی از اوایل ۱۹۹۰ در حال کاهش است (van Dijk et al., 2007).

جدول ۴. میانگین شاخص ربودن وسایل نقلیه به ازای ۱۰۰ هزار نفر و شاخص روند بر مبنای سال ۱۹۹۶ در جهان

ربودن وسایل نقلیه (n = ۴۳)	۱۹۹۶	۲۰۰۱	۲۰۰۶
میانگین	۱۳۷	۱۴۱	۹۹
روند	۱۰۰	۱۰۳	۷۲

آدم ربایی^۲

تعریف آدم ربایی در گزارش چنین است: آدم ربایی ممکن است به معنای بازداشت غیرقانونی فرد یا افرادی برخلاف میلشان (مثلاً با استفاده از زور، تهدید، حيله یا فریب) و آزاد کردنشان در برابر دریافت نامشروع یا هر دریافت مادی یا سود مالی دیگر یا در برابر اجبار فردی به انجام دادن یا ندادن کاری باشد. حدود نیمی از کشورها اعلام کردند که این تعریف در کشورهاشان قابل اعمال است. افریقای جنوبی بالاترین نرخ آدم ربایی را دارد. برای تحلیل روند آدم ربایی، داده های سال های ۱۹۸۶، ۲۰۰۱ و ۲۰۰۶ فراهم بود. روند آدم ربایی در ۱۰ کشور میانگین نرخ ۲/۰-۱/۳ را نشان می دهد. به نظر می رسد سطح متوسط آدم ربایی در بیست سال اخیر تغییری نکرده است.

مجموع تعداد افراد دستگیر یا محاکمه شده یا مظنون به ارتکاب جرم کمتر از جرایم گزارش شده (منهای جرایم خرد و خلاف های سبک) است. این امر ممکن است دلایل زیادی داشته باشد، از جمله اینکه همه مجرمان شناسایی یا محاکمه نشده یا یک مجرم مرتکب بیش از یک جرم شده باشد. به طور متوسط، نسبت مجرمان و جرایم کمتر از یک است (۰/۴۸ = میان، ۰/۶۹ = میانگین و در

غربی و مرکزی هم نرخ بالایی در ورود غیرقانونی دارند اما کشورهای اروپای شرقی و جنوب شرقی نرخ به نسبت پایین تری دارند.

در منطقه خاورمیانه و آسیای جنوب غربی، نرخ ورود غیرقانونی در فلسطین اشغالی (اسرائیل) بالاست. در مقابل، در هفت کشور دیگر منطقه (خاورمیانه)، نرخ ورود غیرقانونی بسیار پایین است. هیچ کشور اروپایی یا امریکای شمالی در طبقه پایین این جرم قرار ندارند (زیر ربع اول). روند ورود غیرقانونی در بیشتر کشورها رو به کاهش است (جدول ۳). همزمان تفاوت میان کشورها نیز در حال کاهش است. در تنها ۵ کشور از ۲۵ کشور، ورود غیرقانونی طی سال های ۲۰۰۶-۱۹۹۶ افزایش یافته است.

جدول ۳. میانگین شاخص دزدی به ازای ۱۰۰ هزار نفر و شاخص روند بر مبنای سال ۱۹۹۶ در جهان

دزدی (n = ۲۵)	۱۹۹۶	۲۰۰۱	۲۰۰۶
میانگین	۶۷۶	۶۱۹	۴۵۸
روند	۱۰۰	۹۱	۶۸

ربودن وسایل نقلیه موتوری^۱

این جرایم شاخص مهمی در جرایم علیه اموال هستند. براساس پیمایش ها، ۸۰-۹۰ درصد موارد سرقت ماشین یا وسایل نقلیه در کشورهای توسعه یافته گزارش می شوند (Alvazzi del Frate, 2005, van Dijk et al., 2007). دلیل گزارش، ارزش نسبی بالای این وسایل است. به علاوه، در بسیاری از کشورها، گزارش به پلیس برای دریافت خسارت از بیمه لازم است.

سرقت اتومبیل در گزارش چنین تعریف شده است: جابه جایی یک وسیله نقلیه موتوری بدون رضایت مالک. در سال های ۲۰۰۵ و ۲۰۰۶، ۴۷ کشور از ۷۴ کشور اعلام کردند که می توانند تعریف را اعمال کنند. برای بیشتر کشورها مشخص نبود که اگر این تعریف قابل اعمال نباشد، چه تفاوت مشخصی می تواند میان آن و تعریف کشورهای دیگر وجود داشته باشد. برخی کشورها هم در تفاوت تعریف مذکور با تعریف خود، شمول شروع به سرقت و نیز تفاوت در نوع وسیله نقلیه موتوری را ذکر کردند.

تفاوت در سرقت وسایل نقلیه موتوری میان کشورهای

2. kidnapping

1. motor vehicle / automobile theft

بالاترین ربع ۰/۸۵).

تعداد کل مجرمان از ۱۹۹۶ به آرامی افزایش یافته (جدول ۵).
براساس پیمایش جهانی سازمان ملل متحد در مورد روند جرم و عملکرد نظام‌های قضایی (موج نهم)، در اروپا و شمال آمریکا، ۱۴ درصد مظنونین در ۲۰۰۴ زن بودند. آمریکای شمالی بالاترین نرخ مظنونین را دارد.

جدول ۵. میانگین شاخص مظنونین به ازای ۱۰۰ هزار نفر و شاخص

روند بر مبنای سال ۱۹۹۶ در جهان

مظنونین (n = ۱۰۴)	۱۹۹۶	۲۰۰۱	۲۰۰۶
میانگین	۷۶۵	۸۴۲	۸۷۶
روند	۱۰۰	۱۱۰	۱۱۵

قتل^۱

قتل به معنی کشته شدن یک نفر به دست دیگری است. از آنجا که این جرم به میزان قابل توجهی گزارش و ثبت می‌شود، آمار جهانی در مورد آن زیاد است و داده‌های مربوط به اجرای قانون در خصوص آن در دسترس است. از این رو، جرم قتل را معمولاً نماینده جرایم خشونت‌بار می‌دانند.

آمار نشان می‌دهد که بیشترین میزان قتل در کشورهای آمریکایی و آفریقایی و کمترین آن در کشورهای اروپایی به وقوع می‌پیوندد. در اکثر کشورهایی که روند داده‌ها قابل دسترسی است، کاهش یا ثبات آمار قتل مشاهده می‌شود، به استثنای برخی کشورها که بیشتر آمریکایی هستند و نرخ قتل بالا و در حال افزایشی دارند. این افزایش ممکن است با قاچاق مواد مخدر، فعالیت‌های گروهی^۲، و جرایم سازمان‌یافته مرتبط باشد. با این حال، چالش معنی‌دار بودن داده‌ها در آفریقا وجود دارد که داده‌های قضایی در مورد قتل بسیار محدود است.

داده‌های دفتر مواد مخدر و جرایم سازمان ملل (UNODC) نشان می‌دهد که، در سال ۲۰۰۴، در حدود ۴۹۰ هزار مرگ بر اثر قتل رخ داده است (بیانیه ۲۰۰۸ ژنو). این رقم نشان‌دهنده متوسط نرخ جهانی قتل ۷/۴ در صدهزار نفر است. گستره کشورهایی که

آمار قابل دسترسی دارند برای هر منبع به تنهایی بزرگ‌تر است و باید توجه داشت که نرخ متوسطی که با این گستره وسیع‌تر محاسبه می‌شود متفاوت خواهد بود.

در مجموع، نرخ قتل در اروپا، آسیا و آمریکای شمالی پایین‌تر است. در این مناطق، توافق معقولی میان داده‌های قضایی و نظام بهداشتی وجود دارد. در مقابل، داده‌های دو نظام (با تفاوت بیشتر) نرخ بالاتری را در آمریکای جنوبی، آمریکای مرکزی، کارائیب و آفریقای جنوبی نشان می‌دهد. تفاوت زیاد داده‌ها در آفریقای مرکزی، شرقی و غربی به چشم می‌خورد. مقایسه معنادار میان این مناطق و سایر مناطق جهان مستلزم ثبت مستمر داده‌ها در هر دو نظام قضایی و بهداشتی است.

در مناطق کارائیب و کشورهای آمریکای مرکزی، نرخ متوسط قتل در گزارش‌های قضایی (۲۰ تا ۳۰ در صدهزار) بیشتر از گزارش‌های نظام بهداشتی است که می‌تواند ناشی از عوامل مختلفی باشد. به علاوه، بسیاری از کشورهای این مناطق داده‌های ناقصی در ثبت مرگ دارند که شامل مرگ‌های خشونت‌بار نیز می‌شود. سرانجام اینکه نرخ جرایم در برخی کشورهای آمریکای مرکزی و زیرمناطق کارائیب^۳ در سال‌های اخیر افزایش یافته و داده‌های نظام قضایی در این کشورها (۲۰۰۷ و ۲۰۰۸) به‌روزتر از داده‌های نظام بهداشتی (۲۰۰۶-۲۰۰۳) است. ترکیب این عوامل ممکن است بتواند مدل را توضیح دهد.

در سطح منطقه‌ای، نرخ متوسط قتل ثبت‌شده در نهادهای قضایی در آسیا، اقیانوسیه و اروپا کاهش یافته است. این نرخ در کشورهای آمریکایی در گستره وسیعی ثابت مانده. با این حال، در سطح زیرمنطقه‌ای، زیرمناطق با سطح بالای قتل مانند آمریکای مرکزی و کارائیب افزایش متوسط را نشان می‌دهند. در مجموع، نرخ زیرمنطقه‌ای با کندی قابل قبولی تغییر کرده و سال به سال افزایش یا کاهش غیرقابل پیش‌بینی و زیادی نشان نداده است. نرخ قتل در اروپای شمالی، جنوبی، غربی، اقیانوسیه و آسیای شرقی

۳. این زیرمناطق عبارتند از:

Haiti, Jamaica, Guyana, Dominican Republic, Suriname, St. Vincent and the Grenadines Grenada, St. Lucia, Dominica, Antigua and Barbuda, Trinidad and Tobago, Bahamas, St. Kitts and Nevis, Cuba, Barbados.

1. homicide

2. gang activity

زیر ۳ در صدهزار است.

در کشورهای امریکای مرکزی و زیرمناطق کارائیب، افزایش قابل توجه نرخ قتل در سال‌های اخیر مشاهده می‌شود که ممکن است با جرایم سازمان‌یافته و قاچاق مواد مخدر مرتبط باشد. تجارت مواد مخدر از طرق مختلف — خشونت توأم با قاچاق، منحرف کردن نظام قضایی از توجه به سایر جرایم، و دسترسی گسترده به سلاح‌های گرم و در نتیجه وقوع بیشتر قتل — جرم را افزایش می‌دهد.

در مقابل، زیرمناطق که نرخ قتل پایینی دارند ثبات یا کاهش تدریجی نرخ قتل را در طول زمان نشان می‌دهند. کشورهای آسیای مرکزی و اروپای شرقی و غربی کاهش منظم نرخ قتل را در طی زمان نشان می‌دهند. در سطح ملی، در تعدادی از کشورهای اروپایی، افزایش کم اما قابل توجه نرخ قتل در گزارش‌های پلیس در سال‌های ۲۰۰۷-۲۰۰۸ مشاهده می‌شود. چنین تغییراتی را باید با احتیاط بررسی کرد چون ممکن است ناشی از تغییر شیوه‌های پلیس در ثبت جرم باشد، با این حال مدل در جاهایی که چنین افزایشی را در بیش از یک کشور در طول یک سال نشان می‌دهد قابل توجه است.

۲.۳. زندان‌ها

روند کلی نشان می‌دهد که جمعیت زندان‌های جهان در دهه ۱۹۹۷-۲۰۰۷ افزایش یافته است (Walmsley, 2010). نرخ جمعیت زندان‌ها در طول این دهه در ۶۸ درصد کشورهای مورد مطالعه افزایش یافته است. در هر قاره، این افزایش در بین ۷۵-۶۰ درصد کشورها به چشم می‌خورد. همچنین در هر قاره تفاوت عمیقی میان کمترین و بیشترین جمعیت زندانیان دیده می‌شود. در سال ۲۰۰۷، ۴۵ درصد کشورهایی که دسترسی به داده‌هایشان وجود داشت، لااقل ۳۰ درصد از جمعیت زندان به بازداشت‌های قبل از محکومیت اختصاص داشت. جمعیت این بازداشتی‌ها در آفریقا، امریکا و آسیا بیشتر از اروپا و اقیانوسیه بود. در میان کشورهایی که داده‌های در دسترس داشتند، بیش از ۶۱ درصد معادل ۱۰۰ درصد و ۲۲ درصد بالای ۱۵۰ درصد ظرفیت زندان‌هایشان زندانی داشتند. این میزان در آفریقا، امریکا و آسیا بیشتر بود، اما در تقریباً نیمی از اروپا هم به ۱۰۰ درصد رسیده بود.

آفریقا

در ۲۰ کشور از ۲۵ کشور آفریقایی مورد مطالعه، جمعیت افزایش در ۵ کشور کاهش یافته است. برداشتن تأثیر تغییر جمعیت کشورها (که در بیشتر آنها افزایش یافته) نشان می‌دهد که به رغم آنکه رشد زیادی در طول دهه به چشم می‌خورد، این رشد به آرامی بر برخی کشورها تأثیر گذاشته و کمتر از تغییری که مجموع تعداد زندانیان نشان می‌دهد به چشم می‌آید. در واقع، نرخ جمعیت زندانیان نشان می‌دهد که ۱۵ کشور از ۲۵ کشور افزایش نرخ و ۸ کشور کاهش نرخ و ۲ کشور ثبات نرخ داشته‌اند.

افزایش جمعیت زندانیان در ۸ کشور بیش از ۲۵ درصد بوده است. باید توجه داشت در حالی که در ۸ کشور حداقل ۵۰ درصد رشد در مجموع تعداد زندانیان به چشم می‌خورد، سطح متناظر افزایش جمعیت زندانیان در نرخ جمعیت کمتر است. جمعیت زندانیان در ۸ کشور نیز کاهش یافته است. در بیشتر کشورها، به دلیل رشد جمعیت کشور، نرخ کاهش جمعیت زندانیان بیش از کاهش مجموع تعداد زندانیان است. نرخ جمعیت زندانیان در سال‌های ۲۰۰۷-۲۰۰۲ در ۳۰ کشور آفریقایی افزایش و در ۱۵ کشور کاهش یافته است. افزایش بیش از ۲۰ درصد در ۸ کشور و کاهش بیش از ۲۰ درصد در ۶ کشور گزارش شده است.

آمریکا

در سال‌های ۱۹۹۷-۲۰۰۷، در میان ۳۱ کشور آمریکایی، جمعیت زندانیان در ۲۷ کشور افزایش و در ۴ کشور کاهش یافته است. افزایش بیش از ۵۰ درصد در ۱۱ کشور گزارش شده است. با برداشتن تأثیر تغییر میزان جمعیت کشور، می‌بینیم که نرخ جمعیت زندانیان در ۲۳ کشور افزایش و در ۸ کشور کاهش یافته است. افزایش بیش از ۲۵ درصد در ۱۳ کشور گزارش شده است. در فاصله سال‌های ۲۰۰۷-۲۰۰۲، در ۲۳ کشور افزایش و در ۷ کشور کاهش و در یک کشور ثبات نرخ جمعیت زندانیان را شاهد هستیم. افزایش بیش از ۲۰ درصد در ۱۲ کشور گزارش شده است و تنها یک کشور کاهش بیش از ۲۰ درصد داشته است.

آسیا

در طی سال‌های ۱۹۹۷-۲۰۰۷، جمعیت زندانیان در ۱۸ کشور از ۲۳ کشور آسیایی افزایش و در ۵ کشور کاهش یافته است. در ۱۲ کشور شاهد رشد بیش از ۵۰ درصدی جمعیت زندانیان هستیم. با

افزایش و ۳ کشور کاهش نرخ جمعیت زندانیان را شاهد بوده‌اند. در یکی از کشورها، افزایش بیش از ۵۰ درصد و در ۲ کشور کاهش بیش از ۲۰ درصد بوده است.

برای سنجش سطح ازدحام در زندان‌ها از شاخص سطح تراکم استفاده می‌شود، اما از آنجا که مبنای این شاخص ظرفیت‌های اعلام‌شده رسمی است و برخی کشورها فضای بسیار کمی برای هر زندانی در نظر می‌گیرند، معیار ناقصی در این خصوص است. به علاوه، نظام‌هایی که از ظرفیت اعلام‌شده خود فراتر نمی‌روند ممکن است زندان‌هایی بسیار پر ازدحام داشته باشند. در نتیجه، باید آمارهای زیر را که بالاترین سطح تراکم زندان‌ها را در هر قاره در سال ۲۰۰۷ نشان می‌دهند با در نظر داشتن این عوامل بررسی کرد.

• **افریقا:** در میان ۲۴ کشور افریقایی، سطح تراکم در ۱۹ کشور بیش از ۱۰۰ درصد و در ۵ کشور کمتر از این میزان است. در میان این کشورها، ۱۱ مورد تراکم بالای ۱۵۰ درصد دارند.

• **امریکا:** در میان ۲۹ کشور امریکایی، زندان‌های ۲۳ کشور بالای ۱۰۰ درصد و ۶ کشور زیر ۱۰۰ درصد اشغال شده‌اند. در میان ۲۳ کشور، ۱۰ کشور بالاتر از ۱۵۰ درصد ظرفیتشان پر شده است.

• **آسیا:** در ۱۱ کشور از ۲۰ کشور آسیایی، بالای ۱۰۰ درصد و در ۹ کشور زیر ۱۰۰ درصد ظرفیت زندان‌ها پر شده است. سطح تراکم در ۸ کشور از ۱۱ کشور بالاتر از ۱۳۰ درصد است.

• **اروپا:** از میان ۴۵ کشور اروپایی، ۲۱ کشور بالای ۱۰۰ درصد و ۲۴ کشور زیر ۱۰۰ درصد ظرفیتشان پر شده است. سطح تراکم در ۱۱ کشور بیش از ۱۱۵ درصد است.

• **اقیانوسیه:** در ۲ کشور از ۶ کشور اقیانوسیه، بیش از ۱۰۰ درصد ظرفیت و در ۴ کشور کمتر از ۱۰۰ درصد ظرفیت زندان‌ها پر شده است.

در ۱۰۴ کشور (۷۸ درصد) از ۱۳۴ کشور مورد مطالعه، مجموع تعداد زندانیان در طول دهه ۱۹۹۷-۲۰۰۷ افزایش یافته که این افزایش در ۴۵ کشور (۳۴ درصد) بالای ۵۰ درصد بوده است. مجموع تعداد زندانیان در ۳۰ کشور (۲۲ درصد) کاهش یافته که

حذف عامل رشد جمعیت کشور، می‌بینیم که نرخ جمعیت زندانیان در ۱۷ کشور رشد و در ۶ کشور کاهش داشته است. در ۱۱ کشور رشد بیش از ۲۵ درصدی نرخ جمعیت زندانیان مشاهده شده است. افزایش و کاهش این نرخ بیش از افزایش و کاهشی است که مجموع تعداد زندانیان نشان می‌دهد. در سال‌های ۲۰۰۷-۲۰۰۲، نرخ جمعیت زندانیان در ۲۶ کشور آسیایی که اطلاعات در دسترس داشته‌اند افزایش و در ۱۳ کشور کاهش یافته است. در ۹ کشور افزایش بیش از ۲۰ درصد و در ۶ کشور کاهش بیش از ۲۰ درصد مشاهده می‌شود.

اروپا

در طول سال‌های ۲۰۰۷-۱۹۹۷، جمعیت زندان‌ها در ۳۰ کشور از ۴۵ کشور اروپایی مورد مطالعه افزایش و در ۱۵ کشور کاهش یافته است. افزایش جمعیت زندان‌ها در ۱۲ کشور بیش از ۵۰ درصد و کاهش آن در ۹ کشور بیش از ۲۰ درصد بوده است. با حذف عامل تغییر میزان جمعیت کشور نیز مشاهده می‌شود که نرخ جمعیت زندانیان در ۳۰ کشور از ۴۵ کشور افزایش و در ۱۵ کشور کاهش یافته است. تفاوت نرخ جمعیت زندانیان با مجموع تعداد آنها در اروپا کمتر از سایر قاره‌هاست زیرا جمعیت بسیاری از کشورهای اروپایی نسبتاً ثابت مانده و در برخی هم کاهش یافته است. نرخ جمعیت زندانیان در ۱۰ کشور بیش از ۵۰ درصد و در ۱۸ کشور بیش از ۲۵ درصد افزایش داشته است. در ۱۵ کشور کاهش نرخ مشاهده می‌شود که میزان آن در ۸ کشور ۲۰ درصد یا بیشتر است. در طول سال‌های ۲۰۰۷-۲۰۰۲، در ۳۲ کشور اروپایی افزایش و در ۱۴ کشور کاهش نرخ جمعیت زندانیان را داریم. در ۱۳ کشور افزایش بیش از ۲۰ درصد و در ۷ کشور کاهش بیش از ۲۰ درصد گزارش شده است.

اقیانوسیه

در ۹ کشور از ۱۰ کشور اقیانوسیه، افزایش جمعیت زندانیان مشاهده می‌شود که در این میان، ۲ کشور افزایش بالای ۵۰ درصد و یک کشور کاهش جمعیت زندانیان را دارند. نرخ جمعیت زندانیان در ۶ کشور افزایش و در ۴ کشور کاهش یافته است. در ۳ کشور افزایش بیش از ۲۵ درصد و در ۲ کشور کاهش بیش از ۲۰ درصد مشاهده شده است. در طول سال‌های ۲۰۰۷-۲۰۰۲، ۷ کشور

- رسیدگی و صدور حکم در مورد تظلمات، تعدیات، شکایات، حل و فصل دعاوی و رفع خصومات، و اخذ تصمیم و اقدام لازم در آن قسمت از امور حسبه که قانون معین می‌کند؛
- احیای حقوق عامه و گسترش عدل و آزادی‌های مشروع؛
- نظارت بر حسن اجرای قوانین؛
- کشف جرم و تعقیب و مجازات و تعزیر مجرمین و اجرای حدود و مقررات مدون جزایی اسلام؛
- اقدام مناسب برای پیشگیری از وقوع جرم و اصلاح مجرمین.

در اصل ۱۵۸ نیز در جهت اجرای وظایف فوق ابزارهایی در اختیار رئیس قوه قضاییه گذاشته شده است:

- ایجاد تشکیلات لازم در دادگستری؛
- تهیه لوایح قضایی متناسب با جمهوری اسلامی؛
- استخدام قضات عادل و شایسته و عزل و نصب آنها.

با وجود این، در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، چارچوب معینی برای سازمان قضایی مشخص نشده و تنها ایجاد آن به عهده رئیس قوه قضاییه گذاشته شده است. ولی بعد از انقلاب کلیت سازمان قضایی سابق حفظ و، با اصلاحات موردی، با نظام فقهی اسلام هماهنگ شد. اما همین تغییرات موردی تشکیلات قضایی را دچار تغییرات مکرر ساخت.

قانون مجازات اسلامی مهم‌ترین مجموعه قوانین کیفری جمهوری اسلامی ایران است که در ۸ مرداد ۱۳۷۰ در کمیسیون امور قضایی مجلس شورای اسلامی تصویب و سه ماه بعد در مجمع تشخیص مصلحت نظام تأیید شد و کماکان مبنای عمل است.^۲ این قانون کلیه قوانین مغایر پیش از خود، از جمله قانون مجازات عمومی ۱۳۰۴، را ملغی اعلام کرده است.

نظام قانون‌گذاری در ایران بسیار گسترده است و وجود مراجع متعدد قانون‌گذاری مانند مجلس شورای اسلامی، مجمع تشخیص مصلحت نظام، شورای عالی امنیت ملی، شورای عالی انقلاب

میزان آن در ۱۶ کشور بیش از ۲۰ درصد بوده است. نرخ جمعیت (شاخص تراکم) در ۹۱ کشور (۶۸ درصد) افزایش یافته که در ۳۰ مورد (۲۲ درصد) بالای ۵۰ درصد بوده است. مجموع تعداد زندانیان در ۴۱ کشور (۳۱ درصد) کاهش یافته که میزان آن در ۲۲ مورد بیش از ۲۰ درصد بوده است.

در خصوص منافع رفاهی^۱ و جمعیت زندان‌ها نگرانی‌هایی ابراز شده مبنی بر اینکه همزمان با مطرح شدن زندان به عنوان سازوکار برخورد با مشکلات اجتماعی، صرف بودجه در منافع رفاهی و خدمات کاهش می‌یابد. پژوهش داوونز و هنسن (Downes and Hansen, 2006) نشان می‌دهد که بودجه رفاهی دولت و جمعیت زندانیان و تعداد زندان‌ها با هم رابطه معکوس دارند، به این معنی که کشوری که بودجه رفاهی بالایی دارد جمعیت کمتری نیز در زندان دارد و برعکس. برای مثال، پرتغال به ازای هر صد هزار نفر ۱۴۷ زندان دارد اما تنها ۱۸/۲ درصد از تولید ناخالص داخلی خود را برای رفاه هزینه می‌کند.

در طول دهه ۹۰ میلادی که بودجه رفاهی انگلستان تنها ۲۰/۸ درصد بوده، در میزان محکومیت‌های حبس افزایشی ۴۰ درصدی به چشم می‌خورد. گزارش یک کمیسیون تحقیق نشان می‌دهد که تخصیص بودجه رفاهی کافی، که در اینجا بیشتر برای بیماران ذهنی و روانی مطرح می‌شود، می‌توانست از تبدیل شدن این افراد به «مجرم» جلوگیری کند و در نتیجه جمعیت زندانیان کشور کاهش یابد (Hillyard et al., 2004).

۴. وضعیت در ایران

۱.۴. سیاست‌ها و برنامه‌ها

مطابق اصل ۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، کلیه قوانین و مقررات مدنی، جزایی، مالی، اقتصادی، اداری، فرهنگی، نظامی، سیاسی و غیره باید براساس موازین اسلامی باشد. این اصل بر اطلاق با عموم همه اصول قانون اساسی و قوانین و مقررات دیگر حاکم است و تشخیص این امر بر عهده فقه‌های شورای نگهبان است. همچنین در اصل ۱۵۶ قانون اساسی مسئولیت اجرای «عدالت» به عنوان هدف بزرگ اسلامی بر عهده قوه قضاییه گذاشته شده و امور زیر وظیفه دستگاه قضایی شمرده شده است:

۲. مدت اجرای آزمایشی این قانون یک بار در تاریخ ۱۲ اسفند ۱۳۷۵ برای ده سال تمدید شد. در سال ۱۳۸۹ نیز نمایندگان بار دیگر مدت اجرای آزمایشی این قانون را تا پایان سال ۱۳۹۰ تمدید کردند.

نهادهای مردمی نسبت به فعال تر کردن انجمن‌های حمایت از خانواده زندانیان و معدومین نیازمند و ایجاد انجمن در تمامی مراکز اقدام کند، به نحوی که تا پایان برنامه صد درصد (۱۰۰٪) خانواده‌های نیازمند زندانیان و معدومین تحت پوشش قرار گیرند.

ب) وزیر دادگستری موظف است نسبت به تهیه آیین‌نامه کار زندانیان، با اولویت حرفه‌آموزی مناسب اقدام کند، به نحوی که پس از اتمام دوره محکومیت آنها، ضمن ارائه تأییدیه اشتغال، امکان حذف سوءپیشینه و حضور مؤثر آنها در جامعه فراهم گردد. در سایر مواد هم قوانینی در ارتباط با جرم و مجازات تدوین شده است. از جمله در ماده ۱۸۷ این برنامه، به منظور اعمال حمایت‌های لازم حقوقی و تسهیل دسترسی مردم به خدمات قضایی و حفظ حقوق عامه، به قوه قضاییه اجازه داده شده تا نسبت به تأیید صلاحیت فارغ‌التحصیلان رشته حقوق به منظور صدور مجوز تأسیس مؤسسات مشاوره حقوقی برای آنان اقدام کند.

در ماده ۱۸۸ قوه قضاییه موظف شده، به منظور ارتقای کیفی و افزایش کارایی محاکم، نسبت به تخصصی کردن آنها برحسب حجم عملیات، نیازهای منطقه‌ای، و تخصص و تجارب قضات اقدام کند. برنامه چهارم توسعه اولین برنامه‌ای بود که در چارچوب سند چشم‌انداز بیست‌ساله ایران تدوین شد. در سیاست‌های ابلاغی برنامه چهارم توسعه (مبتنی بر سند چشم‌انداز) اصلاحات ساختاری در نظام قضایی ایران در نظر گرفته شده که در محورهای ۱۶ و ۱۷ به آنها اشاره شده است:

۱۶) ایجاد محیط و ساختار مناسب حقوقی، قضایی و اداری برای تحقق اهداف چشم‌انداز؛

۱۷) اصلاح نظام اداری و قضایی در جهت: افزایش تحرک و کارایی، بهبود خدمت‌رسانی به مردم، تأمین کرامت و معیشت کارکنان، به کارگیری مدیران و قضات لایق و امین و تأمین شغلی آنان، حذف یا ادغام مدیریت‌های موازی، تأکید بر تمرکززدایی در حوزه‌های اداری و اجرایی، پیشگیری از فساد اداری و مبارزه با آن و تنظیم قوانین مورد نیاز.

این سیاست‌ها تاحدودی در مواد مندرج در متن قانون پیگیری شده است. از جمله، در ماده ۱۳۰، قوه قضاییه موظف شده است لوائح ذیل را تهیه کند و به تصویب مراجع ذی‌صلاح برساند:

– لایحه «جرم‌زدایی از قوانین کیفری»

فرهنگی و نیز فقدان اصول و قواعد شکلی و ماهوی در وضع و اجرا و تفسیر قانون از جمله عوامل تورم قانون در ایران است. این امر موجب طولانی شدن روند دادرسی در دادگاه‌ها می‌شود و، به علت تفاوت نظرها و وجود آرای مختلف، در اجرای عدالت در محاکم و مراجع اداری اختلال ایجاد می‌کند.

به همین دلیل بحث تنقیح قوانین مطرح شده است. قانون تدوین و تنقیح قوانین و مقررات کشور در ۲۵ خرداد ۱۳۸۹ در ۱۲ ماده و ۷ تبصره تصویب شد و دستورالعمل اجرایی آن کمتر از دو ماه بعد یعنی در ۱۹ مرداد ۱۳۸۹ در ۲۱ ماده و ۵ تبصره به تأیید نمایندگان مجلس رسید.

جلوگیری از انباشت قوانین غیرضروری و مشابه و مغایر، جلوگیری از سوءاستفاده از تعارضات موجود در قوانین، افزایش توانمندی‌های معاونت‌های حقوقی وزارتخانه‌ها، و تعیین تکلیف انبوه قوانین متروک و اعمال نشدنی از جمله فواید تدوین و تنقیح قوانین به شمار می‌آید.

جرم در برنامه‌های توسعه

برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران به مجموعه برنامه‌های میان‌مدتی گفته می‌شود که به صورت پنج‌ساله در دولت وقت تنظیم می‌شود و به تصویب مجلس شورای اسلامی می‌رسد. دوره بررسی این پژوهش منطبق با برنامه‌های سوم (۱۳۷۹-۱۳۸۳) و چهارم (۱۳۸۴-۱۳۸۸) توسعه در ایران است. در فصل ۲۴ برنامه سوم توسعه به امور قضایی پرداخته شده است. مهم‌ترین تحول ایجادشده در این برنامه تشکیل شوراهای حل اختلاف است. مطابق ماده ۱۸۹ قانون برنامه مذکور، «به منظور کاهش مراجعات مردم به محاکم قضایی و در راستای توسعه مشارکت‌های مردمی، رفع اختلافات محلی و نیز حل و فصل اموری که ماهیت قضایی ندارد و یا ماهیت قضایی آن از پیچیدگی کمتری برخوردار است به شوراهای حل اختلاف واگذار می‌گردد. حدود وظایف و اختیارات این شوراها، ترکیب و نحوه انتخاب اعضای آن براساس آیین‌نامه‌ای خواهد بود که به پیشنهاد وزیر دادگستری و تصویب هیئت وزیران و به تأیید رئیس قوه قضاییه می‌رسد.»

همچنین، در ماده ۱۹۰ قانون برنامه سوم، تمهیداتی برای بهبود وضع زندان‌ها به شرح زیر پیش‌بینی شده است:

الف) سازمان زندان‌ها موظف است با همکاری انجمن‌ها و

زندانیان آزادشده به جرم، نسبت به انجام موارد ذیل اقدام نماید:

- بهینه‌سازی فضاهای فیزیکی با اولویت توسعه کانون‌های اصلاح و تربیت؛
- حمایت از خانواده زندانیان و معدومین از طریق سازمان‌ها و نهادهای خیریه مردمی و غیردولتی و انجمن‌های حمایت از زندانیان؛
- ارائه پیشنهادهاى مقتضى به قوه قضايه برای تهیه لایحه سازوکارهای لازم جهت حذف سابقه کیفری زندانیان اصلاح‌شده.

همچنین، در ماده ۹۷ برنامه چهارم، دولت مکلف شده است، به منظور پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی، نسبت به تهیه طرح جامع کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی با تأکید بر پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر اقدام کند.

جرم در برنامه‌های توسعه قضایی

توسعه قضایی به منزله راهبرد کلان نظام قضایی کشور در قالب برنامه‌های پنج‌ساله‌ای در قوه قضاییه تدوین شده است. در طول دوره پنج‌ساله نخست توسعه قضایی (۱۳۸۲-۱۳۷۸)، با توجه به نیاز بنیادی تحول و تجدید ساختار نظام قضایی کشور، مرکز مطالعات توسعه قضایی تأسیس شد. این مرکز با جلب همکاری گسترده استادان و محققان دانشگاه‌های معتبر کشور، و با استفاده از نظرات و دیدگاه‌های قضات مجرب، زمینه گسترش تحقیقات را فراهم و نسبت به شناسایی اولویت‌ها و برنامه‌ریزی برای ایجاد زیرساخت‌های فکری و اجرایی نظام قضایی اقدام کرده است. برخی از این اقدامات تحولاتی جدی در نظام قضایی به دنبال داشته است. ایجاد شوراهای حل اختلاف، احیای دادسراها، ایجاد سیستم مدیریت پرونده و فراهم کردن مقدمات پیاده‌سازی آن در دادسراها و دادگاه‌ها، انجام مقدمات سیستم خبره قضاوت، اجرای مطالعات گسترده در زمینه‌های مختلف مانند تدوین شاخص‌های نظام قضایی، توسعه استانداردها، ارزیابی سیستم‌ها، و نیز اجرای ده‌ها طرح تحقیقاتی و تدوین لوایح قضایی از جمله لایحه پیشگیری از جرم، لایحه مجازات‌های اجتماعی (جانشین‌های حبس)، لایحه جرم‌زدایی (کاهش عنوان‌های مجرمانه)، لایحه

- لایحه «جایگزین‌های مجازات حبس»
 - لایحه «حمایت از حقوق شهود و متهمان»
 - لایحه «حمایت از بزه‌دیدگان اجتماعی»
 - لایحه «حفظ و ارتقای حقوق شهروندی و حمایت از حریم خصوصی افراد»
 - لایحه «تعریف جرم سیاسی و تفکیک آن از سایر جرایم».
- همچنین قوه قضاییه موظف شده است نسبت به موارد ذیل اقدام نماید:

- استقرار نظام قضایی سریع، دقیق، بالسویه در دسترس، ارزان، قابل پیش‌بینی قانونی، منصفانه و قاطع؛
- پایه‌گذاری و تضمین بنیادهای حقوق مالکیت خصوصی و معنوی، در قلمرو قضایی؛
- رفع هرگونه تبعیض جنسیتی، قومی و گروهی، در قلمرو حقوقی و قضایی؛
- تمهید سازوکارهای لازم برای پیشگیری از وقوع جرم، براساس اصل یکصد و پنجاهوششم (۱۵۶) قانون اساسی؛
- طراحی و استقرار نظام جامع اطلاعات (M.I.S.)، عملیات و مدیریت قضایی؛
- فراهم نمودن زمینه تشکیل نهادهای داوری غیردولتی؛
- به منظور اجرای اصل سی‌وپنجم (۳۵) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و نیز به منظور تأمین و حفظ حقوق عامه و گسترش خدمات حقوقی، هریک از اصحاب دعوی حق انتخاب، معرفی و حضور وکیل را در تمامی مراحل دادرسی اعم از تحقیقات، رسیدگی و اجرای احکام قضایی، به استثنای مواردی که موضوع جنبه مجرمانه دارد و یا حضور غیرمتهم به تشخیص قاضی موجب فساد می‌شود، دارند.

در برنامه چهارم توسعه به بهبود وضعیت زندان‌ها نیز توجه شده و، در ماده ۱۳۲ آن، سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مکلف شده است، به منظور بهبود وضعیت زندان‌ها و ایجاد محیط بازپروری مناسب و اصلاح و تربیت زندانیان با هدف بازگشت آنان به زندگی سالم اجتماعی و کاهش بازگشت مجدد

جرایم (بزهکاری)، و جرایم نوظهور. لذا عموماً نمی‌توان به تهیه گزارش‌های واقع‌بینانه از وضعیت و میزان جرایم و پیش‌بینی احتمال ارتکاب جرایم پرداخت. با وجود این، وقتی به دنبال آمار نزدیک به واقع هستیم، به اعداد و ارقامی برمی‌خوریم که می‌توانند گوشه‌ای از واقعیات مجرمانه را منعکس کنند.

در این بخش از گزارش، سه محور مورد توجه قرار می‌گیرد. ابتدا براساس برخی آمار و داده‌های موجود تصویری کلی از روند جرایم کشور و وضعیت استان‌ها در این زمینه ارائه می‌شود. پس از آن، براساس داده‌های موجود، جرایم مهم‌تر مانند قتل و سرقت به صورت دقیق‌تر مورد بررسی قرار می‌گیرد. در ادامه، با گریزی به وضعیت گروه‌های عمده سنی و جنسی، اطلاعات موجود بازبینی می‌شود، و گزارش نهایتاً با بحثی درباره آمار زندان‌ها خاتمه می‌یابد. منابع اصلی این بررسی پرونده‌های تشکیل‌شده در کلانتری‌ها (نیروی انتظامی) برحسب هشت نوع جرم عمده به تفکیک استان‌ها، اطلاعات منتشرشده سازمان زندان‌های کشور، و محاسبات و برآوردهای محقق است.

آمار جرایم در ایران (۱۳۸۷-۱۳۸۰)

در سال پایه این بررسی یعنی ۱۳۸۰، در ایران حدود ۵/۵ میلیون پرونده در دادگاه‌های عمومی و تجدید نظر (غیر از دادگاه انقلاب) مختومه شده و حدود ۱۰۰ هزار پرونده جدید (۹۵۵۶۸ پرونده) در حوزه استحضای نیروی انتظامی برای جرایم تشکیل شده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۱). اگر برای هر پرونده حداقل یک شاکی (بزه‌دیده) و یک متشاکی (متهم) در نظر گرفته شود، در این سال حدود ۱۱ میلیون نفر از جمعیت کشور به نحوی با موضوع جرم درگیر بوده‌اند^۱ که همزمان بار سنگینی بر دوش جامعه، اقتصاد و دستگاه قضایی بوده است. با امکاناتی نظیر ۲۶۴۳ شعبه دادگاه (حدود ۲۰۰۰ پرونده برای هر شعبه) یا ۵۳۰۰ وکیل (فتاحی، ۱۳۸۵) یعنی سرانه یک وکیل برای دوهزار نفر، نمی‌توان به سادگی یک

حمایت از کودکان در معرض خطر، لایحه تشکیل دادگاه‌های کودکان و نوجوانان، لایحه جرم‌های رایانه‌ای، لایحه اصلاح قانون جامع خانواده، و لایحه آیین دادرسی تجاری، که برخی از آنها برای تصویب به هیئت دولت ارائه شده، از جلوه‌های اندیشه توسعه و اصلاحات قضایی به شمار می‌آید. اغلب این برنامه‌ها هنوز به اجرا درنیامده و در مراحل بررسی و تصویب هستند.

۲.۴. شاخص‌ها

در ایران منابع مختلفی، به طور مستقیم/ غیرمستقیم، رسمی/ غیررسمی، مجرمانه/ غیرمجرمانه، داده‌هایی در مورد جرم تولید می‌کنند. نمونه آمارهای غیرمستقیم رسمی داده‌هایی است که در سازمان‌های بهداشتی یا بهزیستی تولید می‌شود، مثال داده‌های غیررسمی آمارهایی است که سازمان‌های حقوق بشری یا سیاسی و مطبوعات ارائه می‌دهند، و آمارهای مجرمانه را عموماً سازمان‌های امنیتی تولید می‌کنند. اما آمارهای مستقیم رسمی که بیشتر مورد استناد قرار می‌گیرد مشخصاً از سه مرجع ارائه می‌شود: دفتر آمار و پردازش داده‌های وزارت دادگستری، اداره آمار معاونت طرح و برنامه نیروی انتظامی، و سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور. مرکز آمار ایران نیز بخش‌هایی از اطلاعات رسمی را در سالنامه‌های آماری خود گردآوری و عرضه می‌کند که مبنای بیشتر اطلاعات این گزارش نیز هست.

همچنان که در بخش آمارهای دیگر کشورها به تفصیل گفته شد، باید توجه داشت که در جامعه فعلی ما نیز آمار جرایم بنا بر دلایل عدیده‌ای بازگوکننده واقعیت وضعیت جرم در جامعه نیست. برخی از این دلایل سازمانی و عملیاتی‌اند، مانند تأثیرپذیری نوسانات و روند داده‌ها از عملکرد پلیس و نهادهای انتظامی و امنیتی، پیشرفت شیوه‌های کشف جرایم، بی‌ثباتی در نحوه ثبت داده‌ها و گزارش کردن اطلاعات، و تغییر در تلقی از جرایم. برخی نیز صوری و مربوط به استانداردها هستند، از جمله نقص و تداخل در طبقه‌بندی جرایم، تداخل بین آمار جرایم و آمار پرونده‌ها، و آمار متهمان و محکومان، محدود بودن آمار جرایم به سطح ملی و استانی، و عدم تمایز بین آمار جرایم شهری و روستایی. برخی دلایل نیز ماهوی هستند و در بیشتر جوامع وجود دارند. از جمله گزارش نشدن جرایم از طرف قربانیان (بزه‌دیدگان و شاکیان) به دلایل مختلف، وجود جرایم بدون قربانی (بزه‌دیده)، رقم سیاه

۱. این برآورد مسلماً آمار دقیق جرم نیست و تنها برای ارائه تصویری از مسئله ارائه می‌شود. عوامل مختلفی مانند وجود پرونده‌های گروهی با چند شاکی یا متشاکی، گزارش نشدن جرایم مختلف، وجود پرونده‌هایی که هنوز بررسی یا مختومه نشده است، انباشت پرونده‌های سال‌های گذشته و شمارش آنها در آمار سال‌های بعد، تیره شدن و صلح در بسیاری از پرونده‌ها، و شمارش چندباره ختم هر پرونده طی فرایند بررسی در شعب مختلف در این رقم تأثیر می‌گذارد.

درصد بیشترین سهم را به خود اختصاص داده‌اند.

روند ارتکاب جرایم در حوزه استحقاقی نیروی انتظامی

در جدول ۶، داده‌های مربوط به پرونده‌های تشکیل‌شده در حوزه استحقاقی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران برحسب موضوع جرایم آمده است. در نگاهی کلی به روند داده‌ها به نظر می‌رسد که آمار جرایم در سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۶ به شدت کاهش یافته است. این امر ممکن است دلایل مختلفی داشته باشد، از جمله ثبت نشدن یا گزارش ناقص وقایع. داده‌های سال ۱۳۸۷ با روندهای قبلی انطباق دارد. براساس این اطلاعات، بیشترین آمار مربوط به پرونده‌های ضرب و جرح و صدمات ناشی از آن است که در سال آغاز این بررسی (یعنی ۱۳۸۰) ۸۰۴۶۸ مورد برای کل کشور به ثبت رسیده است و در سال پایانی بررسی (۱۳۸۷) با ۱۷/۵۷ درصد کاهش به ۶۶۳۳۳ مورد در کل کشور رسیده است.

مطابق تعریف، این عمل به معنی وارد آوردن ضرب و جرح اعم از عمدی یا غیرعمدی است. جرح به معنی هرگونه ضایعه‌ای در عضو است که توأم با خونریزی و از بین رفتن نسج باشد. چنانچه ضایعه ایجادشده منجر به خونریزی نشده باشد، هرچند در داخل بدن شکستگی ایجاد شده باشد، آن را ضرب می‌نامند (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۱).

جرایمی که از تعداد خام آنها کاسته شده قتل غیرعمد و مسموم کردن عمدی است، و رقم خام جرایمی مانند قتل عمد، تهدید، اجبار و اکراه، و تظاهر به چاقوکشی براساس برآورد افزایش یافته است. قتل عمد تا سال ۱۳۸۷ افزایش ۲۹ درصدی داشته است. افزایش ارقام مربوط به قتل عمد براساس پرونده‌های مختومه در دادگاه نیز که دفتر آمار و انفورماتیک دادگستری منتشر کرده است تأیید می‌شود. مطابق این آمار، ۴۶۳۴۴ مورد پرونده قتل عمد در سال ۱۳۸۰ مختومه شده است که این رقم تا سال ۱۳۸۷ به ۹۲۰۲ پرونده رسیده است که افزایش ۵۰ درصدی را نشان می‌دهد.

راه حل کارآمد در این وضعیت متصور شد. با تشکیل دادسراها و شوراهای حل اختلاف، ارقام پرونده‌های مختومه در دادگاه‌ها در سال پایان بررسی (۱۳۸۷) کاهش یافته است.

در سال ۱۳۸۷، حدود ۳ میلیون پرونده در دادگاه‌های عمومی و بیش از نیم میلیون پرونده در دادگاه‌های تجدید نظر کشور مختومه شده است که، در مقایسه با سال پیش از آن، در دادگاه‌های عمومی ۶/۵ درصد کاهش و در دادگاه‌های تجدید نظر ۰/۸ درصد افزایش داشته است. در این سال، از میان موضوع‌های پرونده‌های مختومه در دادگاه‌های عمومی، ایراد ضرب و جرح با ۳۰۱ هزار مورد، سرقت با ۲۶۳ هزار مورد، اختلاس، ارتشا و جعل با ۱۱۲ هزار مورد، و تخریب با ۱۰۸ هزار مورد سهم بیشتری نسبت به موضوع‌های دیگر داشته‌اند.

همچنین در سال ۱۳۸۷، حدود ۱۵۷ هزار مورد سرقت در نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران ثبت شده است که نسبت به سال پیش از آن ۱۲/۷۷ درصد افزایش داشته است. سرقت لوازم خودرو و وسایل داخل آن با ۲۸/۰ درصد، سرقت از منازل با ۱۵/۸ درصد، و سرقت اتومبیل با ۱۰ درصد بیشترین سهم را به خود اختصاص داده‌اند. در این سال، تعداد تصادف‌های درون‌شهری، با ۳/۶ درصد افزایش نسبت به سال قبل، به حدود ۶۲۳ هزار فقره رسیده است که ۰/۲ درصد آنها منجر به فوت، ۱۷/۴ درصد منجر به جرح، و ۸۲/۳ درصد منجر به خسارت شده است.

در سال ۱۳۸۵، از میان موضوع‌های پرونده‌های مختومه در دادگاه‌های عمومی، موضوع انحصار وراثت با ۱۵۷ هزار مورد، طلاق با ۱۵۵ هزار مورد، ایراد ضرب و جرح با ۱۴۴ هزار مورد، و صدور چک بلامحل با ۱۰۵ هزار مورد سهم بیشتری نسبت به بقیه موضوع‌ها داشته‌اند. در این سال، حدود ۱۹۰ هزار مورد سرقت در نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران ثبت شده است که نسبت به سال قبل ۲/۴ درصد افزایش نشان می‌دهد. شایان ذکر است که سرقت لوازم خودرو یا وسایل داخل آن با ۲۵/۸ درصد، سرقت موتورسیکلت و دوچرخه با ۲۱/۸ درصد، و سرقت از منازل با ۱۳/۷

جدول ۶. جرایم عمده براساس پرونده‌های تشکیل شده در حوزه استحقاقی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۰-۱۳۸۷)

سال	قتل عمد	قتل غیرعمد*	مرگ‌های اتفاقی	ضرب و جرح و صدمه	تهدید	اجبار و اکراه	تظاهر به چاقوکشی	مسموم کردن عمدی
۱۳۸۰	۱۵۷۷	۱۰۹۵	۶۷۱۴	۸۰۴۶۸	۴۴۷	۱۶۳۹	۳۸۴۵	۷۸۳
۱۳۸۱	۱۹۴۵	۱۳۹۵	۸۹۷۶	۸۱۸۵۰	۱۰۸۱	۱۶۸۶	۳۸۲۳	۲۷۲
۱۳۸۲	۱۸۰۳	۱۳۳۵	۹۳۰۱	۷۱۵۶۲	۷۵۲	۱۵۰۴	۳۹۵۵	۲۰۷
۱۳۸۳	۲۰۱۵	۱۳۸۹	۱۰۹۹۹	۸۰۰۳۶	۵۳۶	۱۴۱۵	۳۵۴۲	۳۶۶
۱۳۸۴	۱۸۷	۹۲	۱۰۱۳	۵۴۲۹	۳۸	۶۹	۳۴۱	۱۸
۱۳۸۵	۱۷۲	۱۳۶	۱۰۶۵	۳۷۷۹	۶۱	۷۱	۲۵۷	۲۱
۱۳۸۶	۱۴۶	۷۵۳	۱۱۳۹۲	۶۶۳۶۳	۲۳	۲۹	۱۵۴	۴
۱۳۸۷	۲۲۱۵	۴۷۸	۱۱۹۷۶	۶۶۳۳۳	۳۷۰	۱۳۷۳	۲۹۴۵	۷۵

• موارد ناشی از تصادفات وسایل نقلیه را شامل نمی‌شود

کنترل تأثیر جمعیت بر داده‌ها (جرم براساس صدهزار نفر)

در تفسیر داده‌های فوق باید به نکات مختلفی توجه داشت. چنانکه پیش‌تر ذکر شد، این آمار به شدت متأثر از عملکرد نهادهای ثبت‌کننده و گزارش‌دهنده است و لذا ممکن است بازتاب دقیق واقعیت نباشد. گذشته از این موضوع، بخشی از افزایش جرایم متأثر از تغییرات جمعیتی است. بنابراین در این مرحله، با کنترل تأثیر متغیر جمعیت، بار دیگر داده‌ها را بازسازی کرده‌ایم. جدول ۷ جرایم

عمده را براساس شاخص «نرخ جرم در صدهزار نفر» در سال‌های ابتدا و انتهای بررسی نشان می‌دهد. بر این اساس، کماکان نرخ قتل عمد افزایش ۱۶/۳ درصدی داشته است، و نرخ جرایمی مانند قتل غیرعمد، تهدید، تظاهر به چاقوکشی، و مسموم کردن عمدی کاهش یافته است. نمودارها تغییرات نرخ برخی از جرایم را طی دوره مورد بررسی به صورت شماتیک نشان می‌دهد.

جدول ۷. نرخ جرایم (در ۱۰۰ هزار نفر) براساس پرونده‌های تشکیل شده در حوزه استحقاقی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران

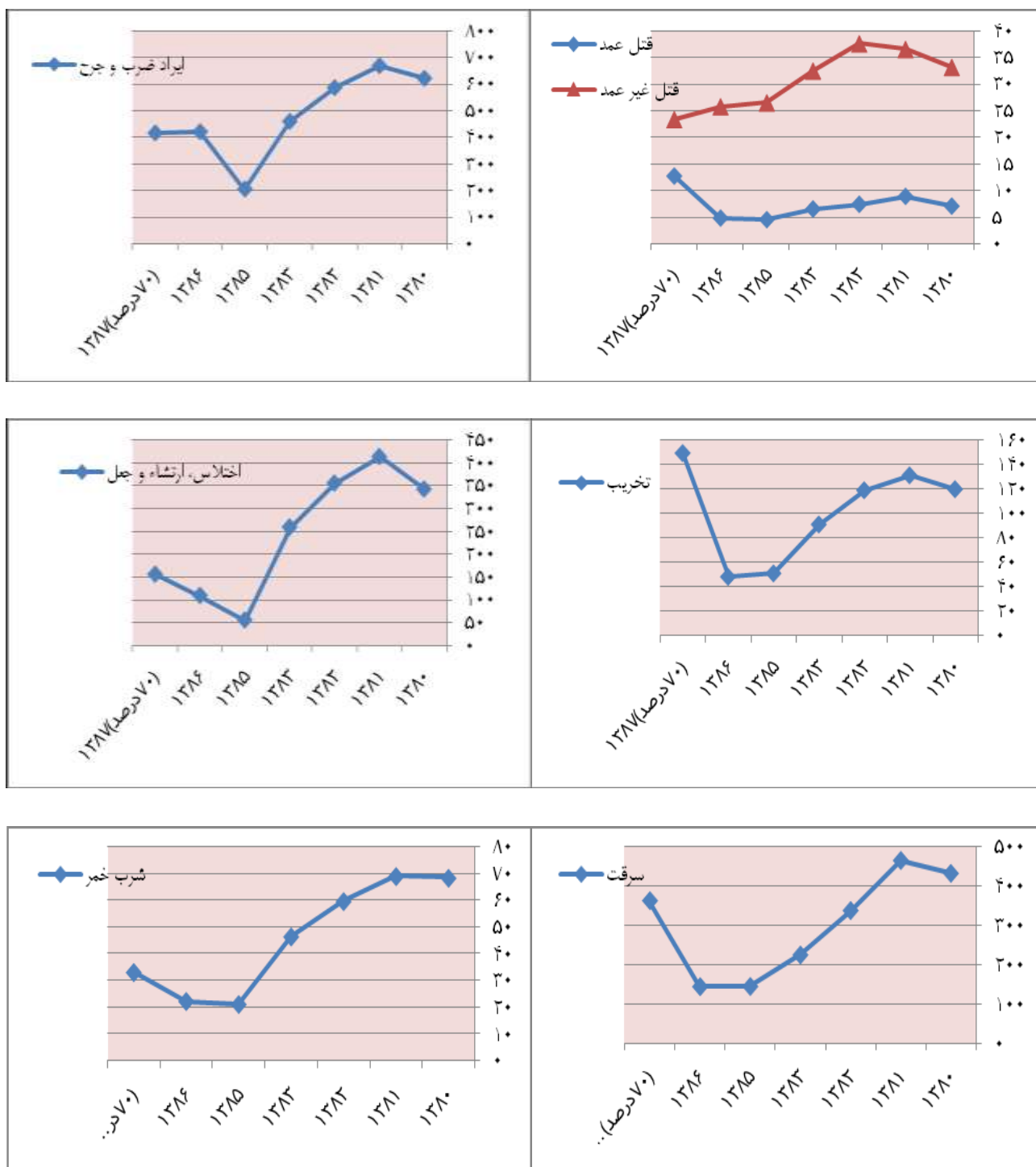
نرخ جرم	مسموم کردن عمدی	تظاهر به چاقوکشی	اجبار و اکراه	تهدید	ضرب و جرح و صدمه	مرگ‌های اتفاقی	قتل غیرعمد*	قتل عمد
۱۳۸۰	۱/۳۰	۶/۴۰	۲/۷۳	۰/۷۴	۱۳۳/۹۹	۱۱/۱۸	۱/۸۲	۲/۶۳
۱۳۸۷	۰/۱۱	۴/۱۸	۱/۹۵	۰/۵۲	۹۴/۰۹	۱۶/۹۹	۰/۶۸	۳/۱۴

• موارد ناشی از تصادفات وسایل نقلیه را شامل نمی‌شود

وضعیت جرم در استان‌های کشور

در جداول ۸ و ۹، نرخ جرایم در ۱۰ استان اول کشور بر مبنای شش جرم عمده قتل عمد، قتل غیرعمد، مسموم کردن عمدی، تظاهر به چاقوکشی، تهدید، و ضرب و جرح و صدمه در سال‌های آغاز و پایان این بررسی آمده است. این رتبه‌بندی براساس بالا بودن نرخ جرم (در صدهزار نفر) در هر استان صورت گرفته است. براساس این محاسبات، در جرم قتل عمد، در سال ۱۳۸۰، استان کرمان با ۲۱ قتل عمد در صدهزار نفر رتبه اول را در بین استان‌های کشور داشته است. این رتبه در سال ۱۳۸۷ به استان

هرمزگان با ۱۵ قتل عمد در صدهزار نفر اختصاص می‌یابد. در قتل غیرعمد، در سال ۱۳۸۰، رتبه اول به استان کرمان با نرخ ۲۱/۷۳، و در سال ۱۳۸۷، به استان بوشهر با ۱۸/۸۴ مورد در صدهزار نفر اختصاص داشته است. در جرایم خشونت‌آمیز دیگری همچون تظاهر به چاقوکشی، استان‌های دارای رتبه اول در سال‌های ۱۳۸۰ و ۱۳۸۷ به ترتیب فارس و خراسان شمالی؛ در تهدید، خوزستان و خراسان رضوی؛ و در ضرب و جرح و صدمه، اردبیل و هرمزگان بوده‌اند.

روند نرخ جرایم عمده (در ۱۰۰ هزار نفر) در کل کشور (۱۳۸۷-۱۳۸۰)

جدول ۸. بالاترین نرخ جرایم قتل عمد و غیرعمد و مسموم کردن عمدی (در ۱۰۰ هزار نفر) در استان‌های کشور*

رتبه	قتل عمد				قتل غیرعمد				مسموم کردن عمدی			
	۱۳۸۰		۱۳۸۷		۱۳۸۰		۱۳۸۷		۱۳۸۰		۱۳۸۷	
	استان	نرخ	استان	نرخ	استان	نرخ	استان	نرخ	استان	نرخ	استان	نرخ
۱	کرمان	۲۱/۱۱	هرمزگان	۱۵/۰۸	کرمان	۲۱/۷۳	بوشهر	۱۸/۸۴	کرمان	۱۲۹/۳۳	مرکزی	۰/۴۳
۲	سیستان و بلوچستان	۱۷/۱۸	چهارمحال و بختیاری	۶/۵۲	اصفهان	۱۲/۱۲	خراسان شمالی	۱/۸۷	خراسان	۲/۰۹	اصفهان	۰/۳۷
۳	فارس	۱۴/۹۹	اصفهان	۶/۰۳	خراسان	۱۰/۱۰	کردستان	۱/۶۶	خوزستان	۱/۲۸	آذربایجان غربی	۰/۳۱
۴	خراسان	۸/۹۴	آذربایجان شرقی	۵/۵۹	بوشهر	۸/۶۳	خراسان رضوی	۱/۵۱	تهران	۰/۹۳	یزد	۰/۲۹
۵	خوزستان	۸/۱۳	ایلام	۵/۱۳	تهران	۵/۷۷	یزد	۱/۳۵	کردستان	۰/۶۵	گلستان	۰/۲۸
۶	تهران	۶/۹۵	بوشهر	۴/۹۶	آذربایجان شرقی	۵/۱۲	کرمانشاه	۱/۲۹	گلستان	۰/۵۶	اردبیل	۰/۲۵
۷	کرمانشاه	۶/۸۷	سمنان	۴/۷۵	خوزستان	۴/۸۸	مرکزی	۰/۹۹	آذربایجان شرقی	۰/۵۳	خراسان شمالی	۰/۱۷
۸	آذربایجان شرقی	۶/۴۴	کردستان	۴/۶۶	فارس	۴/۷۷	کرمان	۰/۶۶	آذربایجان غربی	۰/۴۳	خراسان جنوبی	۰/۱۷
۹	بوشهر	۵/۶۹	گیلان	۴/۴۹	چهارمحال و بختیاری	۴/۱۷	قزوین	۰/۶۴	سیستان و بلوچستان	۰/۴۰	مازندران	۰/۱۵
۱۰	قم	۳/۶۳	قزوین	۴/۴۹	سیستان و بلوچستان	۳/۰۶	گلستان	۰/۵۶	فارس	۰/۳۳	خوزستان	۰/۱۳

• براساس پرونده‌های تشکیل شده در حوزه استحقاقی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران

جدول ۹. بالاترین نرخ جرایم تظاهر به چاقوکشی، تهدید، و ضرب و جرح و صدمه (در ۱۰۰ هزار نفر) در استان‌های کشور*

رتبه	تظاهر به چاقوکشی				تهدید				ضرب و جرح و صدمه			
	۱۳۸۰		۱۳۸۷		۱۳۸۰		۱۳۸۷		۱۳۸۰		۱۳۸۷	
	استان	نرخ	استان	نرخ	استان	نرخ	استان	نرخ	استان	نرخ	استان	نرخ
۱	فارس	۴۵/۹۵	خراسان شمالی	۱۷/۹۷	خوزستان	۵/۳۹	خراسان رضوی	۶/۹۶	اردبیل	۹۱۷/۷۴	هرمزگان	۲۱۶۸/۰۷
۲	کرمان	۴۵/۳۰	تهران	۱۶/۷۲	کرمان	۴/۳۰	خراسان شمالی	۳/۷۳	کرمان	۷۵۳/۸۶	فارس	۶۶۲/۵۴
۳	تهران	۳۸/۶۷	گیلان	۱۶/۳۹	تهران	۳/۱۰	سیستان و بلوچستان	۱/۳۸	تهران	۶۶۱/۶۱	خراسان شمالی	۴۴۶/۴۷
۴	آذربایجان شرقی	۲۰/۳۶	هرمزگان	۱۴/۷۷	گیلان	۲/۹۲	خوزستان	۱/۱۳	خراسان	۶۵۹/۵۳	سیستان و بلوچستان	۳۴۳/۵۲
۵	سیستان و بلوچستان	۱۴/۶۵	بوشهر	۱۴/۲۲	چهارمحال و بختیاری	۲/۸۲	کرمان	۰/۹۰	فارس	۶۱۰/۹۵	تهران	۲۹۰/۲۴
۶	خراسان	۱۳/۲۹	مرکزی	۸/۲۹	آذربایجان شرقی	۲/۶۳	لرستان	۰/۸۶	آذربایجان شرقی	۴۹۲/۰۱	خراسان رضوی	۱۸۰/۸۶
۷	قم	۱۲/۱۹	فارس	۸/۰۴	اردبیل	۲/۳۹	یزد	۰/۷۰	خوزستان	۳۲۷/۶۵	کردستان	۱۴۳/۸۶
۸	خوزستان	۱۱/۶۴	کردستان	۷/۳۶	فارس	۱/۶۷	قزوین	۰/۵۲	گیلان	۲۳۶/۴۳	کهگیلویه و بویراحمد	۱۲۸/۲۷
۹	اردبیل	۱۱/۱۷	یزد	۶/۸۷	زنجان	۰/۶۲	گلستان	۰/۲۸	قم	۲۱۲/۵۳	یزد	۱۱۰/۱۴
۱۰	کرمانشاه	۱۰/۷۳	کرمانشاه	۵/۲۲	یزد	۰/۵۹	مازندران	۰/۲۲	چهارمحال و بختیاری	۲۱۰/۷۱	آذربایجان غربی	۱۰۶/۷۸

• براساس پرونده‌های تشکیل شده در حوزه استحقاقی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران

وضعیت کودکان (کمتر از ۱۸ سال)

براساس ماده یک کنوانسیون حقوق کودک مصوب ۱۹۸۹ که ۱۴۰ کشور جهان به آن پیوسته‌اند:

... منظور از کودک افراد انسانی زیر سن ۱۸ سال است، مگر اینکه طبق قانون قابل اجرا در مورد کودک، سن بلوغ کمتر تشخیص داده شود... کودک به خاطر نداشتن رشد کامل فیزیکی و ذهنی محتاج مراقبت و حمایت‌هایی از جمله حمایت‌های مناسب حقوقی قبل و بعد از تولد می‌باشد.

با اینکه این تعریف امروزه در بیشتر نقاط دنیا به کار گرفته می‌شود، باید به این نکته توجه داشت که، چنانکه در ماده فوق نیز اشاره شده است، در تعدادی از کشورها این سن در زمینه‌ای خاص به رسمیت شناخته نمی‌شود. مثلاً در ایران سن مسئولیت/ محکومیت کیفری کمتر از ۱۸ سال است، هرچند اجرای مجازات تا ۱۸ سالگی به تأخیر انداخته می‌شود. در قانون مجازات اسلامی (تبصره یک ماده ۴۹)، برخلاف قوانین گذشته، نصاب «بلوغ شرعی» به عنوان حد سن رشد کیفری تعیین شد. در عمل، مراجع کیفری، به جای ارائه تعریف «بلوغ شرعی»، آن را محمول بر معانی مندرج در حقوق مدنی، منطبق با بلوغ جنسی فرض کرده و، بر این اساس، دختران ۹ سال و پسران ۱۵ سال تمام قمری را همانند بزرگسالان مسئول کیفری تلقی کرده و قابل مجازات دانسته‌اند (مدنی قهفرخی، ۱۳۸۳).

در بحث کودکان و جرایم، نسبت‌های مختلفی را می‌توان تصور کرد. کودکان هم قربانیان جرایم مختلف هستند و هم بخشی از جرایم را گروه سنی‌ای مرتکب می‌شود که تحت عنوان کودک طبقه‌بندی می‌شود. جدول ۱۰ نشان می‌دهد که حدود ۰/۶ تا ۰/۷ درصد پرونده‌های جرایم مختلف مربوط به جرایم اطفال بوده است. انقطاع روند آمار به این دلیل است که از سال ۱۳۸۴، رسیدگی به این‌گونه پرونده‌ها به شوراهای حل اختلاف واگذار شد.

وضعیت کودکان در آمار جرایم دوره مورد بررسی، براساس داده‌هایی که تاکنون مبنای گزارش بوده است، در جدول ۱۱ نشان داده شده است. چنانکه ملاحظه می‌شود، سهم کودکان از آمار مجرمان در طول زمان کاهش یافته است و از ۶/۳۲ درصد در سال مبنا (۱۳۸۰) به ۳/۵۲ درصد در سال مبدأ (۱۳۸۷) کاهش یافته

جدول ۱۰. سهم هریک از جرایم (درصد) براساس پرونده‌های مختومه در دادگاه‌های عمومی (۱۳۸۰-۱۳۸۳)

جرایم	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳
جرایم اطفال	۰/۶۲	۰/۷۰	۰/۶۲	۰/۷۶
قتل عمد	۰/۲۰	۰/۲۳	۰/۲۲	۰/۳۰
قتل غیرعمد	۰/۹۳	۰/۹۴	۱/۱۲	۱/۴۸
ایراد ضرب و جرح	۱۷/۳۸	۱۷/۲۲	۱۷/۴۵	۲۰/۸۸
تخریب	۳/۳۶	۳/۳۸	۳/۵۵	۴/۱۵
اعمال منافی عفت	۳/۴۲	۳/۳۵	۳/۳۷	۴/۲۳
اختلاس، ارتشا و جعل	۹/۵۹	۱۰/۶۷	۱۰/۶۰	۱۱/۷۹
سرقت	۱۲/۱۲	۱۱/۹۹	۱۰/۰۸	۱۰/۲۶
تصرف عدوانی و مزاحمت	۷/۵۶	۷/۸۷	۷/۳۵	۸/۰۳
صدور چک بلامحل	۲۵/۹۰	۲۲/۲۶	۱۹/۶۳	۱۵/۷۰
شرب خمر	۱/۹۲	۱/۷۸	۱/۷۸	۲/۱۱
رانندگی بدون گواهینامه	۹/۳۳	۱۱/۶۱	۱۵/۳۰	۱۰/۵۴
تخلفات راهنمایی و رانندگی	۷/۶۸	۸/۰۰	۸/۹۳	۹/۷۸
کل	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

منبع: دادگستری جمهوری اسلامی ایران، دفتر آمار و انفورماتیک

است. این روند در مورد هریک از گروه‌های جنسی کودکان دختر و پسر نیز به چشم می‌خورد با این تفاوت که، در مجموع، سهم دختران در آمار جرایم زنان بالاتر از سهم پسران در آمار جرایم مردان است.

وضعیت جوانان (۱۸-۳۵ سال)

«جوانی»^۱ دوران بین کودکی و بزرگسالی تعریف می‌شود. کارشناسان بر این نکته تأکید دارند که جوانی تنها یک دوران نیست، بلکه با ویژگی‌های «اخلاقی» (تردید زیاد میان خیر و شر، ترجیح شهامت به عقلانیت) و «جسمی و ذهنی» (جنگ دائم میان غریزه و عقلانیت، وجود سطح بالایی از خلاقیت، سلامت بدنی) همراه است که بدین ترتیب تعیین سنی مشخص برای آن دشوار می‌شود. در منابع مختلف، سنین بسیار متفاوتی برای جوانی در نظر گرفته شده است که حداقل آن از ۱۳ تا ۱۵ و حداکثر آن از ۱۹ تا ۳۵ سال است.^۲

1. youth

2. www.un.org/youth

جدول ۱۱. کودکان دستگیرشده جرایم مختلف برحسب جنس و سن (۱۳۸۰-۱۳۸۷)

جنس دستگیرشدگان	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷
مرد و زن	۶۲۰۴۸	۶۶۰۹۲	۵۷۷۸۸	۵۸۲۴۱	۱۱۰۶۳۴	۷۸۷۷۳۴	۱۰۳۱۹۶	۹۳۴۸۰
۱۷ ساله و کمتر	۳۹۱۹	۳۶۰۷	۳۱۱۵	۲۸۹۱	۲۶۱۷	۲۱۹۹	۳۵۲۳	۳۲۸۷
سهم کودکان	۶/۳۲	۵/۴۶	۵/۳۹	۴/۹۶	۲/۳۷	۰/۲۸	۳/۴۱	۳/۵۲
مرد	۵۷۰۹۴	۶۰۷۰۲	۵۳۷۲۶	۵۴۳۲۴	۱۰۴۵۶۶	۷۳۲۱۰	۹۷۳۸۶	۹۱۳۱۵
۱۷ ساله و کمتر	۳۵۷۰	۳۲۰۴	۲۷۹۴	۲۶۶۷	۲۴۶۳	۱۹۵۳	۳۳۲۲	۳۱۹۷
سهم پسر بچه‌ها	۶/۲۵	۵/۲۵	۵/۲۰	۴/۹۱	۲/۳۶	۲/۶۷	۳/۴۱	۳/۵۰
زن	۴۹۵۴	۴۶۷۹	۳۶۸۰	۳۷۱۹	۵۶۳۶	۵۵۱۰	۵۴۱۴	۲۱۶۵
۱۷ ساله و کمتر	۳۴۹	۴۰۳	۳۲۱	۲۲۴	۱۵۴	۲۴۶	۲۰۱	۹۰
سهم دختر بچه‌ها	۷/۰۴	۸/۶۱	۸/۷۲	۸/۲۴	۲/۷۳	۴/۴۶	۳/۷۱	۴/۱۶

منبع: پرونده‌های تشکیل شده در حوزه استحقاقی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران

برخی تعاریف جزو گروه جوانان تلقی می‌شوند (جدول ۱۲). این آمار نشانگر سهم بالای جوانان در آمار جرم است که طی دوره مورد بررسی نیز افزایش یافته است. براساس داده‌های سال ۱۳۸۷ این رشد معادل ۷/۶۷ درصد در گروه سنی ۱۸ تا ۲۴ ساله‌ها و ۸/۱۱ درصد در گروه سنی ۲۵ تا ۳۴ ساله‌ها بوده است.

وضعیت زنان

جرم‌شناسان معمولاً به سه ویژگی مهم بزهکاری زنان اشاره کرده‌اند (مدنی قهفرخی و دیگران، ۱۳۸۶):

۱. پنهان بودن جرایم ارتكابی زنان: جرم‌شناسی مانند اغلب نظریه‌های پیش از خود، مسئله زنان و تفاوت بزهکاری آنان با مردان را نادیده گرفته بود.
۲. ماهیت جرایم ارتكابی زنان: زنان در برخی جرایم حضور بیشتری دارند. اولین دسته جرایمی هستند که بزه‌دیده آنها طفل یا نوزاد است و دسته دوم جرایم جنسی هستند که روسپیگری در رأس آنان قرار می‌گیرد.
۳. پایین بودن نرخ تکرار جرم: زنانی که محکوم به حبس می‌شوند، بعد از آزادی کمتر دوباره مرتکب جرم می‌شوند.

برخی نظریه‌پردازان معتقدند که مجرمیت زنان، بدون آنکه کمتر از مجرمیت مردان باشد، کمتر هویدا می‌شود (معظمی، ۱۳۸۳: ۵۲۷). عده‌ای حضور کم زنان را به خصوصیات زیستی، روانی و جامعه‌شناختی آنان، موقعیت زنان، علل فرهنگی و آداب و رسوم

مفهوم بزهکاری جوانان عموماً برای اشاره به رفتارهایی مثل غیبت از مدرسه یا تحت کنترل والدین قرار نداشتن به کار می‌رود که برای افراد بزرگسال جرم محسوب نمی‌شود. این گونه بزه‌ها را «جرایم منزلتی»^۱ (موقعیتی) می‌خوانند. اما اصطلاح بزهکاری گاه صرفاً در مورد ارتكاب جرایم کوچک به کار نمی‌رود، بلکه بر بی‌انضباطی یا رفتار ضد اجتماعی دلالت دارد. از جمله این موارد می‌توان به طیف متنوعی از مقاومت جوانان در برابر انتظارات انضباطی، رفتارهای پرخاشگرانه، حضور غیرمنظم و عقب‌افتادگی آموزشی، تمایل به هم‌نشینی با افراد مشابه خود، شرکت در بزه‌های گروهی مثل خرابکاری، استفاده غیرقانونی از مواد مخدر، و تمایل به استفاده و حمل سلاح و درگیری‌های فیزیکی اشاره کرد. سبک زندگی این جوانان در فرایند رشد به میزان قابل توجهی لذت‌طلبانه می‌شود و با ویژگی‌هایی همچون مصرف مشروبات الکلی، بی‌بند و باری جنسی، پرداختن به کارهای موقتی که نیاز به مهارت و آموزش ندارد، بیکاری طولانی و استفاده سازمان‌نیافته و غیرمولد از اوقات فراغت مشخص می‌شود. از سوی دیگر، ضد اجتماعی بودن فراگیر این دسته از جوانان عموماً معلول ویژگی‌هایی مثل تربیت نامناسب، محرومیت‌های خانوادگی، و کجروی یا مجرم بودن والدین است (Walsh and Pool Adrian 1990: 65؛ ذکایی، ۱۳۸۶).

مطابق آمار موجود در ایران، حدود ۶۰ تا ۸۰ درصد دستگیرشدگان جرایم مختلف در بازه سنی ۱۸ تا ۳۴ سالگی قرار دارند و طبق

1. status offences

اگر هم مرتکب جرایم خیابانی و علنی بشوند، براساس پیشداوری‌های مراجع قضایی و پلیس نسبت به زن بزهکار، اتهام و تعقیب آنها بیشتر مورد اغماض قرار می‌گیرد (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۳: ۱۷۷۹).

نسبت می‌دهند. اما عده‌ای از جرم‌شناسان، در کنار علل مذکور، یک دلیل جرم‌شناختی مطرح کرده‌اند و آن رقم سیاه بزهکاری زنان است، یعنی زنان یا مرتکب جرایم آپارتمانی و غیرعلنی می‌شوند یا

جدول ۱۲. نوجوانان و جوانان دستگیرشده در جرایم مختلف (۱۳۸۷-۱۳۸۰)

سن دستگیرشدگان	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷
مرد و زن	۶۲۰۴۸	۶۶۰۹۲	۵۷۷۸۸	۵۸۲۴۱	۱۱۰۶۳۴	۷۸۷۷۳۴	۱۰۳۱۹۶	۹۳۴۸۰
۱۸-۲۴	۱۸۶۹۲	۲۲۰۳۴	۱۷۶۴۷	۱۸۴۹۰	۱۸۹۲۴	۱۴۷۲۱	۱۸۱۸۴	۳۵۳۳۷
سهم نوجوانان و جوانان (درصد)	۳۰/۱۳	۳۳/۳۴	۳۰/۵۴	۳۱/۷۵	۱۷/۱۱	۱/۸۷	۱۷/۶۲	۳۷/۸۰
۲۵-۳۴	۲۰۱۷۰	۲۱۶۹۲	۱۹۴۹۳	۱۹۶۹۱	۱۸۰۳۱	۱۵۰۶۹	۱۶۲۳۰	۳۷۹۸۹
سهم جوانان (درصد)	۳۲/۵۱	۳۲/۸۲	۳۳/۷۳	۳۳/۸۱	۱۶/۳۰	۱/۹۱	۱۵/۷۳	۴۰/۶۴

کاهش یافته و از ۱۸ درصد در سال ۱۳۸۰ به ۷/۳ درصد در سال ۱۳۸۷ رسیده است.

جدول ۱۴. درصد دستگیرشدگان زن جرایم مختلف* به تفکیک سن (۱۳۸۷-۱۳۸۰)*

سن دستگیری	۱۷ سال و کمتر	۱۸-۲۴ سال	۲۵-۳۴ سال	۳۵ سال و بیشتر
۱۳۸۰	۷/۰	۳۱/۳	۳۸/۳	۱۸/۰
۱۳۸۱	۸/۶	۳۴/۲	۳۴/۸	۱۳/۷
۱۳۸۲	۸/۷	۲۹/۴	۳۵/۱	۱۶/۶
۱۳۸۳	۸/۲	۳۹/۱	۵۰/۳	۲۴/۹
۱۳۸۴	۲/۷	۱۴/۷	۱۷/۸	۶/۰
۱۳۸۵	۴/۸	۱۷/۱	۱۵/۴	۶/۵
۱۳۸۶	۳/۷	۱۷/۰	۱۵/۷	۵/۸
۱۳۸۷	۴/۲	۲۷/۰	۳۲/۸	۷/۳
نرخ کاهش دستگیری	۴۰/۹۹	۱۳/۹۰	۱۴/۳۶	۵۹/۳۸

● قتل عمد و غیرعمد، مرگ‌های اتفاقی، ضرب و جرح و صدمه، تهدید، اجبار و اکراه، تظاهر به چاقوکشی و مسموم کردن عمدی
* تفاوت سرجمع با اجزا مربوط به افرادی است که گروه سنی آنها مشخص نبوده است.

نگاهی به آمار جرایم (قتل عمد و غیرعمد، مرگ‌های اتفاقی، ضرب و جرح و صدمه، تهدید، اجبار و اکراه، تظاهر به چاقوکشی و مسموم کردن عمدی) در سطح کشور تصویری از پراکندگی مسئله به دست می‌دهد. براساس اطلاعات مربوط به سال پایه این بررسی (۱۳۸۰)، ده استان دارای بالاترین نرخ دستگیری زنان به ازای صدهزار نفر جمعیت، به ترتیب، عبارت‌اند از تهران، مرکزی، همدان، کرمان، مازندران، سمنان، خراسان، یزد، گیلان و گلستان (جدول ۱۵).

مطابق جدول ۱۳، در دوره مورد بررسی تا ۱۳۸۷، میانگین سهم زنان در آمار دستگیرشدگان جرایم مختلف ۵/۷۵ درصد بوده است که از حدود ۸ درصد در سال ۱۳۸۰ به حدود ۵ درصد در سال ۱۳۸۶ و ۲/۳۲ درصد در سال ۱۳۸۷ کاهش یافته است.

جدول ۱۳. دستگیرشدگان جرایم مختلف به تفکیک جنس (۱۳۸۷-۱۳۸۰)

سال دستگیری	زن		مرد	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱۳۸۰	۴۹۵۴	۷/۹۸	۵۷۰۹۴	۹۲/۰۲
۱۳۸۱	۴۶۷۹	۷/۱۶	۶۰۷۰۲	۹۲/۸۴
۱۳۸۲	۳۶۸۰	۶/۴۱	۵۳۷۲۶	۹۳/۵۹
۱۳۸۳	۲۷۱۹	۴/۷۷	۵۴۳۲۴	۹۵/۲۳
۱۳۸۴	۵۶۳۶	۵/۱۱	۱۰۴۵۶۶	۹۴/۸۹
۱۳۸۵	۵۵۱۰	۷/۰۰	۷۳۲۱۰	۹۳/۰۰
۱۳۸۶	۵۴۱۴	۵/۲۷	۹۷۳۸۶	۹۴/۷۳
۱۳۸۷	۲۱۶۵	۲/۳۲	۹۱۳۱۵	۹۷/۶۸
کل	۳۴۷۵۷	۵/۷۵	۵۹۲۳۲۳	۹۴/۲۵

منبع: پرونده‌های تشکیل شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران شامل قتل عمد و غیرعمد، مرگ‌های اتفاقی، ضرب و جرح و صدمه، تهدید، اجبار و اکراه، تظاهر به چاقوکشی و مسموم کردن عمدی

مطابق جدول ۱۴، بیشترین دستگیرشدگان زن در گروه سنی ۱۸-۳۴ سال بوده‌اند - به طور متوسط ۳۰ درصد در سنین ۲۵-۳۴ و ۲۶ درصد در سنین ۱۸-۲۴ سال. روند داده‌ها به طور کلی کاهش سهم زنان را در تمام گروه‌های سنی نشان می‌دهد. سهم گروه سنی ۳۵ ساله و بیشتر حدود ۶۰ درصد نسبت به سال پایه

جدول ۱۵. نرخ دستگیری* زنان در ۱۰ استان دارای

بالاترین میزان (۱۳۸۰)

استان	نرخ دستگیری (در ۱۰۰ هزار نفر)	تعداد دستگیرشدگان
تهران	۱۵۹/۶۷	۱۶۵۱۶
مرکزی	۹۹/۲۰	۱۲۱۹
همدان	۸۸/۰۲	۱۴۷۷
کرمان	۶۳/۷۱	۱۲۷۷
مازندران	۶۳/۵۷	۱۶۵۴
سمنان	۶۲/۶۲	۳۱۴
خراسان	۶۰/۹۷	۳۶۸۷
یزد	۵۲/۲۱	۳۹۲
گیلان	۴۵/۰۵	۱۰۱۰
گلستان	۴۱/۶۵	۵۹۴

- قتل عمد و غیرعمد، مرگ‌های اتفاقی، ضرب و جرح و صدمه، تهدید، اجبار و اکراه، تظاهر به چاقوکشی و مسموم کردن عمدی

جدول ۱۶. تعداد دستگیرشدگان در ارتباط با انواع سرقت‌های عادی به تفکیک نوع سرقت و جنس (۱۳۸۰-۱۳۸۷)

نوع سرقت	سال	سرقت از اماکن				سرقت انواع وسایل نقلیه و لوازم آن		سرقت احشام		سایر موارد	
		اماکن دولتی*		سایر اماکن		جمع		مرد	زن	مرد	زن
		مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن				
	۱۳۸۰	۲۷۷۵	۷۰۴	۴۲۵۴۵	۹۷۷	۴۵۷۸۱	۹۸	۲۴۲۹۵	۸۵	۴۷۲۷	۷۴۷
	۱۳۸۱	۳۱۳۶	۷۴۵	۴۷۱۴۳	۷۷۰	۴۰۳۰۴	۰	۲۷۲۷۸	۳۵	۶۱۰۱	۹۸۰
	۱۳۸۲	۲۶۷۴	۸۷۰	۴۳۱۰۷	۴۴۴	۳۱۱۴۱	۱۵۸	۲۶۹۹۷	۵۱	۵۴۱۰	۸۳۱
	۱۳۸۳	۲۶۷۳	۱۴۲	۳۷۶۳۱	۰	۰	۱۹۳	۲۷۱۰۷	۱۰۸	۵۰۲۳	۹۲۹
	۱۳۸۷	۲۰۱۴	۴۰	۲۹۱۲۷	۰	۰	۱۴۱	۲۴۵۰۰	۵۴	۳۵۸۳	۱۵۵۱

- شامل اسناد دولتی هم هست

جدول ۱۷. درصد زنان دستگیرشده در ارتباط با انواع سرقت‌های عادی به تفکیک نوع سرقت (۱۳۸۰-۱۳۸۷)*

نوع سرقت	سال	سرقت از اماکن		سرقت انواع وسایل نقلیه و لوازم آن	سرقت احشام	سایر موارد	کل	
		اماکن دولتی*	سایر اماکن				درصد زنان	تعداد سرقت
	۱۳۸۰	۰/۱۲	۰/۸۰	۰/۱۱	۰/۱۰	۰/۸۵	۱/۹۸	۸۷۵۹۱
	۱۳۸۱	۰/۱۲	۰/۸۴	۰/۰۰	۰/۰۴	۱/۱۰	۲/۱۰	۸۸۸۵۵
	۱۳۸۲	۰/۱۳	۱/۰۸	۰/۲۰	۰/۰۶	۱/۰۴	۲/۵۱	۸۰۲۶۶
	۱۳۸۳	۰/۲۷	۱/۲۰	۰/۳۷	۰/۲۱	۱/۷۸	۳/۸۴	۵۲۱۲۵
	۱۳۸۷	۰/۰۶	۰/۶۴	۰/۲۲	۰/۰۹	۲/۴۷	۳/۴۸	۶۲۸۶۷
نرخ رشد		-۴۵/۳۶	-۲۰/۰۵	۱۰۰/۴۶	-۱۱/۴۹	۱۸۹/۳۹	۷۵/۷۶	-۲۸/۲۳

- * تفاوت سرجمع با اجزا مربوط به افرادی است که گروه سنی آنها مشخص نبوده است.
- شامل اسناد دولتی هم هست

زندان‌ها

زندانیان ۱۵۵ نفر به ازای هر صد هزار نفر بوده است. در سال ۲۰۰۲، تعداد زندانیان در ایران به ۱۶۳۵۲۹ نفر و نسبت زندانیان به

در سال ۱۹۹۳، تعداد زندانیان در ایران ۱۰۱۸۰۱ نفر و نسبت

موضوع مهم دیگر آن است که با وجود تحول مداوم انواع جرایم و شیوه‌های ارتکاب، عموماً واکنش‌ها نسبت به آنها، که در نهادمندی‌ها و تفکر حاکم بر نظام‌های عدالت کیفری متبلور است، دچار نوعی رکود و تصلب است. پویا شدن حقوق و سایر نهادمندی‌های مرتبط با نظام عدالت کیفری و پیشگیری ضرورتی است که به مدد علوم اجتماعی (جرم‌شناسی و جامعه‌شناسی) باید به آن دست یافت.

از دیگر چالش‌های پیش‌روی نظام‌های عدالت کیفری و پیشگیری مربوط به اشکال و عرصه‌های جدید وقوع جرم است که دو مورد از مهم‌ترین آنها ناشی از تحولات عصر جهانی شدن است: جرایم فراملی و جرایم در فضای سایبری. جرایم سایبری جرایم علیه زیرساخت‌ها و امنیت سیستم‌های ارتباطی - اطلاعاتی و... و جرایم مرتبط با فضای سایبری شامل جرایم کلاسیک است که از طریق ابزارهای جدید ارتباطی - اطلاعاتی در فضای سایبری انجام می‌شود، مثل تهمت، تهدید، فحشا و غیره و نیز جرایم جدیدی که در خود این فضا شکل می‌گیرد.

رواج این فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی، در کنار کم‌رنگ شدن مرزهای جهانی، باعث بروز انواع جرایم سازمان‌یافته و انفرادی در عرصه‌های فراملی شده که در عین اینکه دشواری‌ها و پیچیدگی‌های متعددی برای نظام‌های عدالت کیفری و پیشگیری ایجاد کرده، فرصت‌های جدیدی را نیز در اختیار مجرمان قرار می‌دهد. کار در هر دو این عرصه‌ها بیش از سایر زمینه‌های سیاست‌گذاری کیفری نیازمند دانش روزآمد و پژوهش‌های علمی ملی و بین‌المللی است. علاوه بر پژوهش‌های علمی، به دست داشتن نبض جامعه از طریق داده‌های آماری نیز اهمیت دارد. در این گزارش، مقایسه‌ای اجمالی بین یافته‌های جرم در ایران و جهان صورت گرفته تا به درک مقایسه‌ای در این زمینه کمک کند. در ادامه، جمع‌بندی برخی یافته‌ها ارائه می‌شود.

تهاجم (تعرض)

داده‌های جهانی مربوط به تهاجم در سال ۲۰۰۶ رقم میانگین ۳۴۹ مورد در هر صد هزار نفر را برای ۳۷ کشور مورد بررسی نشان می‌دهد. این میانگین برای ایران در آمارهای ثبت‌شده ضرب و جرح طی دوره ۱۳۸۷-۱۳۸۰ معادل ۴۴۲/۳ مورد در هر صد هزار نفر است که نشان از وضعیت نامطلوب شاخص دوره‌ای نسبت به

۲۵۷ نفر به ازای هر صد هزار نفر رسیده است، یعنی ظرف ده سال نسبت زندانیان کشور بیش از ۶۰ درصد افزایش پیدا کرده است.

در سال ۲۰۰۳، ایران حدود ۲ درصد زندانیان جهان را در خود جای داده بود، در حالی که جمعیت آن حدود یک درصد جمعیت جهان است و از نظر تعداد در ردیف دهم است. این در حالی است که حدود ۲۰ درصد کل زندانیان جهان در ایالات متحده حضور داشته‌اند. در این سال، متوسط تعداد زندانیان به ازای هر صد هزار نفر جمعیت در کشورها ۱۴۸ نفر و در ایران ۲۲۶ نفر بوده که ایران را در رتبه ۳۳ کشورهای جهان (۱۵۴ کشور) قرار می‌داد.

تعداد زندانیان ایران تا میانه سال ۲۰۰۶ (۱۳۸۵)، ۱۴۷۲۹۶ نفر ذکر شده که، با توجه به جمعیت ۶۹ میلیونی ایران در آن مقطع، نرخ زندانیان در ایران عبارت است از ۲۱۴ نفر به ازای هر صد هزار نفر. اگرچه تعداد زندانیان کشور در سال ۲۰۰۶ به ۱۴۷۲۹۶ و نسبت زندانیان به ۲۱۴ نفر کاهش یافته، با این حال هنوز رقم بسیار بالاست و فاصله زیادی با میانگین منطقه‌ای دارد.

۵. بحث و نتیجه‌گیری

چنانکه در مباحث نظری اشاره شد، وجود جرم در جامعه پیامدهای ضد توسعه‌ای مستقیم و غیرمستقیم قابل توجهی دارد که نباید مورد غفلت سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان توسعه قرار گیرد. از طرف دیگر، اگرچه توسعه یافتگی (خصوصاً توسعه متوازن) انگیزه‌ها و عوامل ارتکاب جرایم را کاهش می‌دهد، باعث محو و حذف جرم در جامعه نمی‌شود و خود توسعه نیز پیامدهایی دارد که بروز جرایم را سبب می‌شود (خصوصاً از طریق گسترش شهرنشینی و مهاجرت). در واقع، سیاست‌گذاران با چالش‌های متعددی در این زمینه روبه‌رو هستند که از جمله آنها ایجاد نوعی تعادل و تعامل بین سیاست‌های توسعه‌ای و رفاهی با سیاست‌های کیفری و پیشگیرانه از جرم است. مهم‌ترین مبحث در این زمینه هزینه‌هایی است که برای پیشگیری و کنترل و مجازات ایجاد می‌شود و مستلزم سرمایه‌گذاری‌هایی در این زمینه است. چالش دیگر ایجاد توازن بین رویکرد آزادمنشانه منطبق بر دموکراسی و حقوق بشر با ملزومات کنترل اجتماعی و پیشگیری از جرم است. آنچه در این میان راهگشا و رهنمون سیاست‌گذاران خواهد بود و محکی برای ارزیابی کارآمدی برنامه‌ها و سیاست‌ها، وجود یافته‌های پژوهشی و علمی و آمار و اطلاعات دقیق و مستمر از جرم در جامعه است.

قتل

میانگین نرخ جهانی قتل برای سال ۲۰۰۴ معادل ۷/۶ در هر صد هزار نفر گزارش شده است. در سال ۱۳۸۳، این رقم در ایران ۶/۵۶ قتل عمد در صد هزار نفر و ۳۲/۴۸ قتل غیر عمد در صد هزار نفر بوده که شاخص اول پایین تر از میانگین جهانی و شاخص دوم (که شامل مرگ های ناشی از تصادف نمی شود) بسیار بالاتر است.

زندان ها

بر اساس آخرین آماری که مرکز بین المللی مطالعات زندان ها در سال ۲۰۰۷ منتشر کرده است، تا اکتبر ۲۰۰۶، بیش از ۹/۲۵ میلیون نفر در سراسر جهان در زندان به سر می بردند. ایالات متحده با ۷۳۸ زندانی به ازای هر صد هزار نفر بالاترین نرخ زندانیان را در جهان دارد. بعد از امریکا، روسیه با ۶۱۱ زندانی به ازای هر صد هزار نفر در جایگاه دوم قرار دارد. تقریباً نیمی از زندانیان جهان در ایالات متحده (۲/۱۹ میلیون نفر)، روسیه (۸۷۰ هزار نفر) و چین (۱/۵۵ میلیون نفر) به سر می برند. بنا بر این گزارش، میانگین جهانی نسبت زندانیان ۱۸۴ نفر به ازای هر صد هزار نفر و میانگین آسیا ۱۰۰ نفر به ازای هر صد هزار نفر ذکر شده است. تعداد زندانیان ایران تا میانه سال ۲۰۰۶ (۱۳۸۵)، ۱۴۷۲۹۶ نفر ذکر شده که با توجه به جمعیت ۶۹ میلیونی ایران در آن مقطع، نرخ زندانیان در ایران عبارت است از ۲۱۴ نفر به ازای هر صد هزار نفر.

در سال ۲۰۰۳، ایران حدود ۲ درصد زندانیان جهان را در خود جای داده بود، در حالی که جمعیت آن حدود یک درصد جمعیت جهان و از نظر تعداد در ردیف دهم است. متوسط تعداد زندانیان کشورها به ازای هر صد هزار نفر جمعیت در این سال ۱۴۸ نفر بوده است، ولی این نسبت در همین سال در ایران ۲۲۶ نفر در هر صد هزار نفر بود که ایران را در رتبه ۳۳ در میان کشورهای جهان (۱۵۴ کشور) قرار می داد. بالاترین شاخص تعداد زندانیان در سال ۲۰۰۳ مربوط به امریکا (۷۱۵) و سپس روسیه (۵۸۴) و روسیه سفید (۵۵۴) نفر بوده است. این شاخص در برخی کشورهای همسایه از ایران کمتر بوده است، آذربایجان با شاخص ۱۹۸، مالزی ۱۶۱، عربستان سعودی ۱۱۰ و ترکیه ۹۲ در رتبه های پایین تری از ایران قرار داشته اند.^۱

میانگین جهانی دارد. اما عدد سال مشابه (۱۳۸۴) معادل ۲۰۴/۲۴ مورد برای صد هزار نفر است که پایین تر از شاخص جهانی است.

تجاوز

در ایران آمار مستقلی برای تجاوز گزارش نمی شود ولی میانگین جهانی آن در سال ۲۰۰۶ معادل ۶/۸ مورد در هر صد هزار نفر بوده که اگر نزدیک ترین داده مشابه با آن یعنی اعمال منافی عفت را بررسی کنیم، در سال مشابه، ۱۵/۷۹ مورد در صد هزار نفر گزارش شده است. اما از آنجایی که این رقم لزوماً مربوط به تجاوز نیست، نمی توان مقایسه دقیقی در این مورد ارائه داد.

سرقت

داده های جهانی مربوط به سرقت در سال ۲۰۰۶ رقم میانگین ۶۰ مورد در هر صد هزار نفر را برای کشورهای مورد بررسی به دست داده است که میانگین این رقم برای سال مشابه (۱۳۸۴) در ایران ۱۲/۱۰ مورد در هر صد هزار نفر به دست می آید که کمتر از میانگین جهانی و در سطح کشورهای منطقه است. البته تنها داده های سال ۱۳۸۴ چنین وضعیتی دارد و رقم میانگین دوره مورد بررسی ۲۶۵ مورد در صد هزار نفر به بدست می آید که حدود ۴/۵ برابر شاخص جهانی است.

ورود غیرقانونی به ملک غیر

داده های جهانی مربوط به ورود غیرقانونی به ملک غیر در سال ۲۰۰۶ رقم میانگین ۴۵۸ مورد در هر صد هزار نفر را برای کشورهای مورد بررسی به دست داده است. در ایران، شاخص مشابه یعنی تصرف عدوانی در دوره مورد بررسی (۱۳۸۷-۱۳۸۰) رقم میانگین ۱۶۴/۳۷ مورد در صد هزار نفر را نشان می دهد.

سرقت وسایل نقلیه

در سال ۲۰۰۶، شاخص ۹۹ مورد سرقت وسایل نقلیه موتوری به ازای صد هزار نفر برای میانگین جهانی اعلام شده است. در همین سال، ۱۵۲۵۰ مورد سرقت اتومبیل، ۳۹۴۵۸ مورد سرقت موتورسیکلت و دوچرخه، و ۱۳۹ مورد سرقت سایر وسایل نقلیه موتوری در ایران گزارش شده که مجموعاً معادل ۷۹ مورد به ازای صد هزار نفر و پایین تر از شاخص جهانی است.

1. http://www.nationmaster.com/red/graph/crime/crime-per-capita&b_map=1#

منابع

- دکایی، محمدسعید. (۱۳۸۶)، *فرهنگ مطالعات جوانان*، تهران، آگه.
- عامری سیاهویی، حمیدرضا. (۱۳۸۷)، *نقش معماری در پیشگیری از جرم*، تهران، انتشارات مجد.
- فتاحی، علی. (۱۳۸۵)، *تجربه‌های سرمایه‌داری دولتی در ایران*، تهران، مرکز فکر.
- مدنی قهفرخی، سعید. (۱۳۸۳)، *کودک‌آزاری در ایران*، تهران، نشر اکنون.
- مرکز آمار ایران. (۱۳۸۱)، *سالنامه آماری کشور ۱۳۸۰*، تهران.
- معظمی، شهلا. (۱۳۸۳)، *بررسی جرم‌شناسی جرایم زنان*، تهران، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی و علوم جنایی.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۸۳)، *پیشگیری عادلانه از جرم*، تهران، ولیدی، محمدصالح. (۱۳۷۲)، *حقوق جزای عمومی*، ج ۲، تهران، نشر داد.
- Aebi, M. F., K. Aromaa, B. Aubusson de Cavarlay, G. Barclay, B. Gruszczynska, H. von Hofer, V. Hysi, J. M. Jehle, P. Smit and C. Tavares. (2006), *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics*, Den Haag, Boom.
- Alvazzi del Frate, A. (2005), "Trends in Crime", in: *Trends in Crime and Justice*, pp. 55-100.
- Bourguignon, F. (1999), "Crime, Violence and Inequitable Development", paper presented at the Annual World Bank Conference on Development Economics, Washington, D.C.
- Downes, D. and K. Hansen. (2006), *Welfare and Punishment: The Relationship between Welfare Spending and Imprisonment*, London, Crime and Society Foundation.
- Eisenstadt, S. N. (1966), "The Basic Characteristic of Modernization", in: S. N. Eisenstadt, ed., *Modernization, Protest and Change*, Eaglewood Cliffs.
- Fajnzylber, P., D. Lederman and N. Loayza. (2001), "Inequality and Violent Crime", *Journal of Law and Economics*, available at: www.worldbank.org
- Ferreira, F. H. and M. Walton. (2005), *World Development Report 2006: Equity and Development*, World Bank.
- Harrendorf, S., M. Heiskanen and S. Malby (eds.). (2010), *International Statistics on Crime and Justice*,

در مجموع، به نظر می‌رسد که کشور ایران در زمینه تعرض و خصوصاً سرقت در وضعیت نامطلوب‌تری از میانگین جهانی قرار گرفته است و در جرایمی همچون ورود غیرقانونی به ملک غیر، و سرقت وسایل نقلیه موتوری وضعیت بهتری از میانگین جهانی دارد. در مورد قتل نمی‌توان اظهارنظر دقیقی کرد زیرا در ثبت آمار آن چالش‌هایی وجود دارد از جمله آنکه دولت‌ها آستانه‌های متفاوتی را برای اطلاق عنوان «قتل» به یک عمل در نظر می‌گیرند. در حالی که طبق تعریف بین‌المللی قتل، معمولاً عمل باید «عامدانه» و به «قصد کشتن یا ایجاد جراحت جدی» در قربانی انجام گیرد، در برخی کشورها مرگی را که بر اثر عمل مجرمانه دیگر یا شروع به عمل مجرمانه دیگر حادث شود در زمره قتل به شمار می‌آورند. در آمار پلیس ممکن است قتل کودکان (نوزادان)^۱، ضرب و جرح منجر به قتل^۲، یا قتل افراد به دست مأموران قانون در حال انجام وظیفه نیز ثبت شده باشد.

با این اوصاف، بدون در نظر گرفتن قتل غیرعمدی، شاخص قتل در ایران پایین‌تر از میانگین جهانی است، ولی در صورت لحاظ کردن آمار قتل غیرعمدی (حتی منهای آمار تصادفات منجر به قتل) وضعیت این شاخص به شدت بد می‌شود.

نهایتاً، در مقایسه با میانگین جهانی و میانگین قاره‌ای، نسبت زندانیان در ایران در وضعیت مطلوبی قرار ندارد. مقایسه ایران با کشورهای همسایه‌ای که از نظر سطح توسعه‌یافتگی در شرایط مشابهی قرار دارند نشان می‌دهد که نسبت زندانیان در ایران با کشورهای همجوار اختلاف فاحشی دارد. تعداد زندانیان در ایران در مقایسه با کشور ترکیه که جمعیتی برابر با جمعیت ایران دارد تقریباً ۲/۲ برابر است.

تنها کشوری که از نظر نسبت زندانیان به کل جمعیت، وضعیتی بدتر از ایران دارد کشور امارات متحده عربی است. کل جمعیت زندانیان این کشور کمتر از ۱۰ هزار نفر است اما تعداد و نسبت زندانیان نه تنها نسبت به میانگین جهانی و منطقه‌ای بیشتر است، بلکه این میزان نسبت به سال‌های قبل نیز رشد قابل توجهی داشته است.

1. infanticide

2. assault leading to death

- D. Duncan, ed., *William F. Ogburn on Culture and Social Change*, Chicago, IL, The University of Chicago Press.
- Pérez, O. and M. Gandásegul. (2005), "The Political Culture of Democracy in Panama: Public Perceptions about the Political System", *Latin American Public Opinion Project*, Vanderbilt University.
- Perrotti. (1996), "The Relationship among Income Inequality, Political Instability and Investment. The Negative Role of Political Instability and Violence on Growth".
- Schwendinger, H. and J. Schwendinger. (1970), "Defenders of Order or Guardians of Human Rights", *Issues in Criminology*.
- Shelly, L. I. (1981), *Crime and Modernization*, Carbondale and Edwardsville IL, Southern Illinois University Press.
- Shichor, D. (1990), "Crime Pattern and Socioeconomic Development: A Cross-national Analysis", *Criminal Justice Review* 15:64-78.
- Sumner, C. (ed.). (1982), *Crime: Justice and Underdevelopment*, London, Heinemann.
- United Nations. (2007), *Crime and Development in Central America*, United Nations Publication.
- UNODC. (2005), *Crime and Development in Africa*, Vienna, UNODC.
- . (2007a), *Crime and Development in Central America: Caught in the Crossfire*, United Nations Publication.
- . (2007b), *Crime, Violence, and Development: Trends, Costs, and Policy Options in the Caribbean*, United Nations Office on Drugs and Crime and the Latin America and the Caribbean Region of the World Bank, Report No. 37820.
- . (2010), United Nations Survey of Crime Trends and Operations of Criminal Justice Systems, available at: <http://www.unodc.org>
- van Dijk, J., J. van Kesteren and P. Smit. (2007), *Criminal Victimisation in International Perspective. Key Findings from the 2004-2005 ICVS and EU ICS*, Onderzoek en beleid 257, WODC, Den Haag.
- European Institute for Crime Prevention and Control and United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), HEUNI Publication Series No. 64.
- Hartangel, T. F. and M. Mizanuddin. (1986), "Modernization, Gender Role Convergence and Female Crime: Further Test", *International Journal of Comparative Sociology* 27/1-2:1-14.
- Hillyard, P., C. Pantazis, S. Tombs and D. Gordon. (2004), *Beyond Criminology: Taking Harm Seriously*, Pluto Press.
- Horton, J. and T. Platt. (1983), "Crime and Criminal Justice under Capitalism and Socialism: Towards a World-System Perspective", paper presented at the Annual Meeting of the American Sociological Association, Detroit, MI.
- Jones, T. A. (1985), "The Evaluation of Crime in Pre-Industrial Society", *Comparative Social Research* 8:1-15.
- Klein, E. (1971), *A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language*, Elsevier Publishing Company.
- Knack, S. and P. Keefer. (1997), "Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross-Country Investigation", *Quarterly*.
- Lerner, D. (1958), *The Passing of Traditional Society*, MacMillan Pub. Co.
- Londoño, J. and R. Guerrero. (1998), "Violencia en America Latina: Epidemiología y Costos", Washington, D.C., Banco Inter-Americano Del Desarrollo Working Paper R-375.
- Moore, W. E. (1965), *The Impact of Industry*. Englewood Cliffs, NJ, Prentice-Hall.
- Moser, C. and J. Holland. (1997), "Urban Poverty and Violence in Jamaica", World Bank Latin American and Caribbean Studies Viewpoints Series Working Paper, Washington, D.C., World Bank.
- NWE. (2008), "Crime", *New World Encyclopedia*, available at: <http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Crime?oldid=685586> (December 26, 2010).
- Ogburn, W. F. [1923] (1964), "Cultural Lag as Theory", in: O.

- Durkheimian Model", *American Journal of Sociology* 78:643-656.
- World Health Organization. (2004), *The Economic Dimensions of Interpersonal Violence*, Geneva.
- Yogis, Q. C. and A. John. (2003), *Canadian Law Dictionary*, Barrons.
- Zehr, H. (1981), "The Modernization of Crime in Germany and France: 1830-1913", in: L. Shelly, ed., *Readings in Comparative Criminology*, Carbondale and Edwardsville, IL, Southern Illinois University Press.
- Walmsley, R. (2010), "Trend in World Prison Population", in S. Harrendorf, M. Heiskanen and S. Malby, eds., *International Statistic on Crime and Justice*, Helsinki.
- Waters, H., Y. Rajkotia, S. Basu, J. Rehwinkel and A. Butchart. (2004), *The Economic Dimensions of Interpersonal Violence*, WHO Library Cataloguing-in-Publication Data, available at: <http://whqlibdoc.who.int/publications/2004/9241591609.pdf>.
- Webb, S. D. (1972), "Crime and Division of Labor: Testing a